

HOOFSTUK 4

DIE CALVINISTIESE IDEOLOGIE

4.1 INLEIDING

Die invloed van die Calvinisme was so bepalend in Suid-Afrika dat die Afrikaner daarmee vereenselwig word. Die rede hiervoor word in die herkoms van die Afrikaner gevind. Die blanke beskawing in Suid-Afrika is deur die Hollanders (1652–1688), wat Calviniste was, en die streng Calvinistiese Franse Hugenote (1688) tot stand gebring. Volgens De Klerk et al. (1973:159) ontstaan die blanke beskawing in Suid-Afrika 'onder die beademing van die Calvinisme in 'n bloeityd'.

Die Calvinisme van die vroeër tyd in Suid-Afrika is soos volg omskrywe:

['n] demokratiese [godsdienst] vir die blankes, 'n patriargale houding teenoor die inboorlinge, taaie vaderlands- en vryheidsliefde en 'n volghoue stryd vir die suiwerheid van die geloof – die godsdienstige en kerklike lewe vertoon die vaderlike charismata van eenvoud, diepte en warmte (De Klerk et al. 1973:159).

Omdat die Calvinisme deur so baie Suid-Afrikaners aangehang word, is dit belangrik dat in hierdie hoofstuk aandag gegee word aan die lewens- en wêreldbeskouing van Calvinisme, wat dit behels, hoe dit ontstaan het en hoe Calvinisme inslag in ons opvoeding en onderrig verkry het. Eerstens gaan ons let op die lewensbeskouing van Calvinisme.

4.2 CALVINISTIESE LEWENSBEKOUING

Alhoewel die tradisionele lewens- en wêreldbeskouing van die Afrikaner Calvinisties is, is daar tog in Suid-Afrika 'n antitese tussen Calvinisme en Humanisme. Die stempel van Deï sme (kyk afdeling 2.2.2) met sy tipiese Liberalisme op alle lewensterreine, is duidelik op Suid-Afrika se politiek, onderwys, wetenskapsbeskouing en ekonomie afgedruk. Amerikanisme, met sy Pragmatisme en Materialisme oefen ook 'n sterk invloed op Suid-Afrika uit (De Klerk et al. 1973:160). Die Eksistensialisme, met sy motiewe van volledige sekularisme word veral in die letterkunde en lewensgevoel van absurditeit en sinloosheid sigbaar. Uit die voorafgaande hoofstuk is dit duidelik dat ook die Kommunisme 'n dreigende gevaar vir die Calvinisme inhou weens hul siening van die opvoeding en die jeug (kyk afdeling 3.5).

Om Calvinisme beter te kan begryp is dit nodig om op sekere aspekte van hierdie leer te let. Die Christelike lewens- en wêreldbeskouing kan ingedeel word in Oosterse-Katolisisme,¹ Roomse-Katolisisme,² en Protestantisme³ (Stoker 1967:42). Die Calvinisme en die Roomse-Katolisisme is omvattend Christelik. Die ander genoemde Christelike lewens- en wêreldbeskouings is parsieel⁴ Christelik aldus Stoker (1967:43).⁵

Vervolgens word 'n globale oorsig van die Calvinistiese lewens- en wêreldbeskouing aangebied. Slegs 'n aantal hoofgrepe word weergegee.

Die Calvinistiese lewensbeskouing staan in Suid-Afrika ook as Christelik-Nasionaal bekend. Dit beteken dat alles in die volkshuishouding volgens Christelike beginsels⁶ ingerig en beoordeel word. Alhoewel Calvinisme gedurende die agtiende en negentiende eeu baie teenstand in Suid-Afrika ervaar het, vanweë die stryd teen Engelse Imperialisme, Liberalisme en Metodisme, was daar altyd 'n kerngroep wat deur die moed van hulle oortuiging die stryd voortgesit het sodat Calvinisme as lewensbeskouing gedurende die tweede helfte van die negentiende- en die twintigste eeue sterk beslag in Suid-Afrika gekry het (De Klerk et al. 1973:160).

---

¹ Onder Oosterse Katolisisme ressorteer onder meer Bisantyne, Antiogiërs en Armene.

² Onder Rooms-Katolisisme ressorteer onder meer Augustianisme, Thomisme, Neothomisme en Occanisme.

³ Protestantisme word gevind in Calvinisme, Lutheranisme, onderskeie vorme van die Dialektiese of Eksistensialistiese Christendom, die Metodisme, Liberale Christendom en die gedifferensieerde sektariese Christendom.

⁴ Parsiële Christendom is dié Christendom wat die Christelike waarheid alleen toepas op kerklike, teologiese, godsdienstige en sedelike vlakke, terwyl die res van die werklikheid min of meer Christelik neutraal gesien word (De Klerk et al. 1973:161).

⁵ Volledigheidshalwe noem ek hier die volgende kruisindelings van nie-Christelike lewens- en wêreldbeskouings: (a) 'primitiewe' en kultureel hoër ontwikkelde lewensbeskouings (waaronder Joodse, Mohammedaanse en Boedhistiese); (b) atei stiese-, panteï stiese- en pankosmistiese lewensbeskouing; (c) humanistiese lewensbeskouing (waaronder rasionalistiese, voluntaristiese, moralistiese, liberalistiese, nasionaal-sosialistiese, kommunistiese, eksistensialistiese), en naturalistiese lewensbeskouing (waaronder materialistiese, 'vitalistiese', ewolusionistiese); (d) kulturalistiese lewensbeskouing (waaronder scientistiese, estetistiese, ekonomistiese); (e) geografiese lewensbeskouing (soos byvoorbeeld Westerse, Arabiese, Egiptiese, Indiese, Japanse en ander); en (f) chronologiese lewens- en wêreldbeskouing (waaronder dié van die Renaissance, die Verligting, die Romantiek, die laat Negentiende eeu en van die huidige tyd).

⁶ Christelike beginsel van liefde vir God en liefdevolle sorg vir die medemens en die skepping meet voorop gestel word.

Volgens die opvoedkundige, Van Wyk (1973:83), behels die Calvinisme, net soos enige ander ideologie, 'n eie mens- en lewensbeskouing. Dit het ook 'n eie waardeleer en werklikheidsbeskouing wat uit sekere grondbeginsels voortvloei. Om die Calvinisme in perspektief te sien en te verstaan is dit nodig om die grondbeginsels daarvan na te vors om sodoende sy aard en wese te kan blootlê.

4.3 DIE BEGRIP CALVINISME

Die woord *Calvinisme* is van die naam Johannes Calvyn⁷ afgelei maar, volgens die teoloog, Lee (1970:39) impliseer dit:

... geensins 'n slaafse navolging van sy [Calvynse] insigte nie maar bloot 'n lewensbeskouing in die algemene gees van [Calvyn].

De Klerk et al. (1973:160–161) sluit hierby aan as hy sê dat:

... daar is ook geen kritieklose bewondering en aanvaarding van alles wat Calvyn gedoen en gesê het nie. Calvyn was mens en sondaar en het selfs onder die invloed van sy tyd beslissings gemaak en beskouings gehuldig wat vandag deur Calviniste verwerp word, byvoorbeeld sy beskouing aangaande liggaam en siel as 'n laere en hoër substansie.

Van Rensburg en Landman (1984:26) sien Calvinisme as:

... 'n gereformeerde geloof; lewens- en wêreldbeskouing volgens die leer (Protestants-georiënteerd) van Calvyn... wat die hulpeloosheid, ontaarding en verdorwenheid van die mens, die Oppermag van God en die uitverkiesing, gekarakteriseer deur 'n streng morele kode, beklemtoon het.

Coetzee (1940:6) sien Calvinisme as 'n plaasvervanger vir die woord van die mens wat, onder die Grieks-Romeinse kultuur, die reël was. Hy sien Calvinisme as die blye boodskap van die Evangelie van Jesus Christus waarvan die hoofinhoud die volgende behels

... die barmhartigheid van God teenoor die gevalle mens, die vergewing van sy sondes in die soenverdienste van Christus, die toekenning van die geregtigheid van die koninkryk van die hemele aan die wat in Hom glo en die ewig salige lewe vir sy uitverkorenes.

Van Rensburg (1984:24) wys daarop dat Calvinisme 'n partikuliere lewens- en wêreldbeskouing is, wat op Bybelse gronde (beginsels) berus en deur Calvyn geformuleer en verwoord is. Dit gaan vir die Calvinis in alles om die eer van God. Van Wyk (1974:46) wys in dié verband daarop dat hierdie 'alles' alle lewensterreine insluit. Volgens hom is Calvinisme

---

⁷ Vir meer besonderhede aangaande Calvyn kyk afdeling 4.4.1.1.

... die heerskappy van Christus oor alle lewsterreine, nie net die kerk nie maar ook in die politiek, nie net in die teologie nie maar ook in die natuurwetenskap. Oor siel én liggaam, hierna én hier, woord én daad, teorie één [sic] praktyk.

Ten slotte aanvaar Calviniste⁸ die naam Calvinisme omdat Calvyn, by uitstek, Goddelike gesag en outopistie (selfgeloofwaardigheid) van die Woord van God eerbiedig het en volgens die Woord van God, die absolute soewereiniteit van God oor alles wat Hy geskape het, bely en in volle konsekwensie gehandhaaf het. Vir Calvyn het dit nie om homself gegaan nie maar om God se openbaring van Homself en van Sy verhouding tot alle dinge in Sy onfeilbare Woord. Volgens Stoker (1967:73) is die begrip Calvinisme net 'n naam, 'n onderskeidingsteken.

Calvinisme is 'n omvattende ideologie wat in die godsdienste antwoorde op talle vrae van die lewenswerklikheid vind (Pretorius 1985:186). Net soos by die Kommunisme, het Calvinisme ook 'n voorgeskiedenis gehad, waaraan vereers aandag geskenk word.

4.4 DIE OORSPRONG VAN CALVINISME

Die twee belangrikste faktore wat tot die ontstaan van die Calvinisme gelei het was die Kerkhervorming en die Humanisme (kyk afdeling 2.2). Hierdie twee faktore moet egter teen die breë agtergrond van die Renaissance-tydperk (kyk afdeling 2.3) gesien word.

Aangesien die Renaissance reeds in vorige hoofstuk bespreek is, word daar vervolgens kortliks op die invloed van die Kerkhervorming gelet.

4.4.1 KERKHERVORMING

Die Hervorming was grotendeels 'n geestelike reaksie teen die idees en opvattinge van die Middeleeue oor die mens en sy geloof, of soos Fourie (in Van Vuuren 1976:231–232) dit stel:

... 'n verandering (of hernuwing) in die geloofslewe, 'n soeke na sielvrede, na regverdiging en verlossing uit genade deur die geloof.

Die Hervorming was veral 'n reaksie teen die misbruik van die Rooms-Katolieke Kerk wat besig was om wêreldgelykvormig te word, terwyl korrupsie aan die orde van die dag was (Van Vuuren 1976:231). Hoewel die vernaamste hervormers almal teoloë was en hulle idees teologies begrond was, het hulle

---

⁸ Calviniste is bewus van die misverstande wat die naam Calvinisme kan wek. Sommige vermy daarom dié benaming van hul betrokke beskouings. Dooyeweerd (Stoker 1967:73) verkies byvoorbeeld om sy Wysbegeerte 'Christelike' in plaas van 'Calvinistiese' Wysbegeerte te noem.

idees en opvattinge nie tot die kerk alleen beperk gebly nie, maar het dit 'n beslissende invloed op die politieke, sosiale en ekonomiese terreine (ook die opvoeding) in Europa uitgeoefen (Pistorius 1970:129; Swart et al. 1963:283).

Die Protestantse Hervorming was aanvanklik tot lande soos Duitsland, Pruisie, Switserland en Frankryk beperk. Die geestes van die Hervorming sou later onder die vaandel van Calvinisme, na lande soos VSA, Engeland, Nederland en ook Suid-Afrika uitgedra word.

In die formulering van hierdie Hervormingsidee sou Johannes Calvyn, die vader van Calvinisme, 'n bepalende rol speel. Hy het tot die latere tydperk van die Hervorming behoort en was daarom verder van die emosionele aanvangstyd van die Hervorming verwyder. Dit het hom in staat gestel om die essensies van die Hervorming meer objektief te begryp (Pretorius 1985:192).

As gevolg van sowel Calvyn se unieke perspektief op die Hervorming as die feit dat Calvyn as die 'vader' van Calvinisme beskou word, is dit nodig om vervolgens 'n kort biografie van Calvyn te verstrek.

4.4.1.1 JOHANNES CALVYN (1509–1564) – 'N BIOGRAFIE⁹

Gedurende die laaste lewensjare van die hervormer, Martin Luther, (1483–1546) het die Calvinistiese vorm van Protestantisme in Frankryk en Genève begin posvat (Swart et al. 1963:300). Calvyn is op 10 Julie 1509 te Noyon naby Parys gebore. Hy het reeds vroeg in sy lewe in die teologie belang gestel (Scholtemeijer 1953:11). In 1523 besoek hy die Universiteit van Parys (La Marche) waar hy hom in die teologie bekwaam. Op versoek van sy vader bestudeer hy egter ook regte aan die Universiteit van Orleans. Daar maak Calvyn vir die eerste keer kennis met die geskrifte van Luther en Erasmus (1466–1536) (Swart et al. 1963:300; Scholtemeijer 1953:16–17).

In 1531 keer hy terug na Parys waar hy Lettere bestudeer en onder die invloed van die Humanisme kom (Albertyn 1983:4). Weldra moes Calvyn vlug weens sy opvattinge en kritiek teen die kerk en vestig hy hom in Saintonge waar hy met die Humanis-hervormer, Léfèvre (1455–1536), in aanraking kom. Dit is onder sy invloed dat Calvyn hom in 1533 tot die Protestantse geloof bekeer (Pretorius 1985:193).

In 1534 moes Calvyn weer vlug as gevolg van die vervolging van die Franse Protestante deur Frans I van Frankryk en vestig hy hom in Basel, Switserland. Daar kom Calvyn onder meer met Zwingli (1484–1531) wie se geskrifte 'n groot indruk op hom maak, in aanraking (Pretorius 1985:193).

Tydens sy verblyf in Basel publiseer Calvyn in 1536 die eerste uitgawe van sy groot werk die *Institutio religionis Christianae* (Die Institusie) waarin hy sy beskouinge oor die Christelike leer duidelik en

---

⁹ Oorspronklik bekend as Jean Cauvin of Caulvin (Albertyn 1983:4).

sistematies uiteensit. Calvin is op 27 Mei 1564 na 'n lang siekbed oorlede (Kennis 1970–74,8(91):1517).

4.5 DIE WESENKENMERKE VAN CALVINISME

Die Calvinisme, soos enige ander ideologie, word hoofsaaklik weerspieël deur sy Godsbeskouing (teologie), mensbeskouing (antropologie) en wêreldbeskouing (kosmologie). Hieruit spruit die Calvinistiese waardes.

4.5.1 'N CALVINISTIESE GODSBESKOUING

Die Calvinis erken en aanvaar slegs een drie-enige God, bestaande uit drie Persone in een Wese, naamlik God die Vader, God die seun en God die Heilige Gees (Katkisasieboek 1957:179). Hulle kan van mekaar onderskei word maar nie geskei word nie. Hul is mede-gelyk in substansie, aard en essensie. Elk is God – nogtans is Hulle Een. Hulle kan nie onderskei word by wyse van enige absolute kenmerk van hul gemeenskaplike goddelike aard nie (Le Roux Celliers 1974:1).

Die Vader het die heelal deur die Seun en die Heilige Gees geskep. Die Seun bewerk die mens se redding. Hy doen dit deur die Vader, en die Heilige Gees, wie deur die Vader en die Seun gestuur is om die verworwe verlossing van die sondaar te bewerk, te vernu en te heilig. God verdra die mens slegs uit genade en liefde en nie omdat die mens dit verdien nie.

Die belangrikste kenmerke van die Calvinistiese Godsbeskouing word voorts onder die loep geneem.

4.5.1.1 SOEWEREINITEIT VAN GOD

Vir Calvin is God soewerein. Hy erken God as

... die oorsprong ... van alles wat goed is, die Onderhouer en Regeerder van die wêreld en die menslike geslag, die God wat wysheid, waarheid en geregtigheid gee (Calvyn 1951:38).

Die soewereiniteit van God impliseer verder drie belangrike beginsels naamlik:

- Die onselfgenoegsaamheidsbeginsel, wat beteken dat alles van God afhanklik is en dat niks anders as albeginsel gestel mag word nie.
- Die voorsienigheidsbeginsel, wat beteken dat alles onder die leiding van God staan; daarom is daar sin, doel en rigting in die werklikheid.
- Die universaliteitsbeginsel, wat impliseer dat daar geen terrein is waaroor God nie seggenskap het nie. God kan nie beperk en afgebaken word nie (De Klerk et al. 1973:183).

God, die drie-enige Soewereine, besit volgens die Calvinisme die volgende kenmerke (Le Roux Celliers 1974: 1–3):

God die Vader: God is selfgenoegsaam, onafhanklik, onveranderlik, almagtig, tydloos en ewig, alomteenwoordig, alwetend, enig, absoluut, soewerein, skepper en heerser oor alles. Hierdie eienskappe is nie mededeelbaar nie. Eienskappe wat wel mededeelbaar is, is God se wysheid, genade, geduld, liefde, heiligheid, geregtigheid en waarheid (Oberholzer 1954:189–190).

God die Seun – Jesus: Hy is ook van ewigheid af. Tydens sy menswording het Hy steeds God gebly en Sy onmededeelbare eienskappe behou. Na Sy menswording is Christus één persoon met twee nature, te wete 'n waaragtige goddelike natuur en 'n ware menslike natuur. Christus het gekom as profeet of leermeester; as priester en as koning (Van Wyk 1983:2).

God die Heilige Gees: Hy help die mens om in Christus en al Sy genadegawes en goedheid deelagtig te word (Katkisasieboek 1957:227–228). Hy help en ondersteun die mens in sy wedergeboorte, bekering en heiligmaking. Hy vertrou, is die Middelaar en Verlosser en help die mens om sy aardse taak te kan verrig (Hexman 1982:8). Die belangrikste middele wat die Heilige Gees gebruik in Sy werksaamhede is God se Woord, die gebed, die sakramente en die (mede)mens (Le Roux Celliers 1974:3). Geloof, bekering, wedergeboorte, heiliging en volharding, wat so onmisbaar in die Christelike lewe is, is sonder die vernuwende werk van die Heilige Gees ondenkbaar (Le Roux Celliers 1974:3).

Vir die Calvinis neem God drie-enig die belangrikste en sentrale plek in sy doen en late in. Kennis aangaande God is van kardinale belang in sy lewe, maar kennis van die heelal is ook gebiedend noodsaaklik. In die Ou en Nuwe Testament openbaar God sy wil en wese aan die mens. God is hier deurgaans die hooffiguur, maar omdat Hy in die Bybelgebeure altyd met die mens te doen het, stel die Bybel ook die diepste wese van die mens bloot.

Volgens die Bybel is God die enigste ware God, almagtig en universeel. Hy is die skepper en onderhouer van alle dinge en sorg voortdurend vir selfs die nietigste van Sy skepsels. Daarmee is Sy liefde ook die enigste ware band tussen mense; Sy almag bied die waarborg van elke gelowige se vryheid en veiligheid en Sy wil bied die onveranderlike en universele grondslag vir alle sedelike. Hy gebruik selfs chaos, woede en vyandiggesinde volkere as werktuie (Pistorius 1978:220).

Calvyn wys daarop dat wanneer die mens homself in oënskou neem en soek na kennis en wysheid, hy nie anders kan as om aan God te dink nie:

... maar dis veral ons armoede en geestelike ellende en nood wat ons dwing om die kennis van God te soek en ons laat bekennen dat die volmaakte goed, die ware wysheid en die opperste geregtigheid alleen by Hom is (Calvyn 1951:37).

Wysheid of kennis bestaan, volgens Calvyn, hoofsaaklik uit twee dele, naamlik kennis van God en van jouself. Op die vraag: 'Wat beteken dit om God te ken en waartoe dien die kennis?,' antwoord Calvyn self:

Onder die kennis van God verstaan ek nie net die wetenskap dat Hy is nie, maar ook alles wat vir ons nuttig is om te weet aangaande Hom en wat bevorderlik is tot Sy eer (Calvyn 1951:38).

Calvinisme aanvaar die algemene openbaring van God in beide die skriftuur en die natuur. Laasgenoemde moet egter in die lig van God se Woord gesien word. Dit is die plig van elke mens om God se openbaringe in beide die skrif en die natuur te soek. Waar die Heilige Skrif die hoofinligtingsbron en studieterrein vir die teologie is, is aspekte uit die kosmos of die natuur die studieterreine van bekende wetenskappe (Stoker 1970:93).

Die goddelike eenheid wat oor die kosmos heers kan na al die wetenskappe deurgevoer word. Hoewel elke vakwetenskap homself as soewerein in eie sirkel mag beskou en die een wetenskap nie aan 'n ander sal voorskryf nie, moet al die vakwetenskappe gewilliglik saamwerk en bestaande kennis uitruil in 'n gesamentlike poging om meer te wete te probeer kom omtrent wat God deur die natuur aan die mens wil openbaar (Stoker 1967:298–299).

Die Calvinis glo dat dit die mens se hoogste strewe moet wees om die lewende soewereine God te leer ken – en wel op die bonatuurlike vlak. Die inhoud van die gelowige se geestelike en bonatuurlike kennis bestaan in die geloof. Wanneer die mens hierdie geestelike kennis verwerf het, word hy in staat gestel om die hoogste goed en doel in die lewe te bereik naamlik om God te ken en Hom daardeur opreg te eer en te dien. Die geloofswaarhede hoef nie aan objektiewe waarneming, eksperimentering en analise onderwerp te word nie (Le Roux Celliers 1974:11–12).

Vir die Calvinis is daar dus sekere geloofswaarhede wat nie bewys hoef te word nie en ook nie bewys kan word nie, byvoorbeeld die bestaan van God en Sy verklaring oor wat goed, reg, mooi en waar is. Vir die gelowige Calvinis is God net so werklik as wat enige konkrete voorwerp vir hom is. Dit is in so 'n mate waar dat hy selfs sy lewe op die altaar sal plaas, in diens van God (Le Roux Celliers 1974:12). Die geloof in die drie-enige God bepaal die Calvinis se wêreldbeskouing.

4.5.2 'N CALVINISTIESE WÊRELDBESKOUING

Dit is belangrik om daarop te let dat God die Skepper van alles is, maar dat Hy van die skepping verskil. God bestaan, maar kan slegs geken word deur en uit dit wat Hy van homself openbaar en nie deur fisieke of wetenskaplike waarneming nie. Daarteenoor kan die mens die skepping of kosmos hoofsaaklik deur direkte en natuurlike waarneming leer ken. God, die Skepper, het die skepping as 'n

verskeidenheid met elke ding volgens sy aard en soort geskep. Slegs die mens is na Sy beeld geskape (Le Roux Celliers 1974:4).

Omdat een en dieselfde God alles geskep het en omdat Sy gedagtes absoluut ordelik is, heers daar 'n goddelike eenheid in die verskeidenheid en veelvuldigheid (Coetzee 1983:108). Indien die mens alleen nader beskou word, vind ons 'n gemeenskaplike menswees tussen al die verskillende rasse, volke en nasies op die aarde. Nogtans vind ons 'n groot verskeidenheid van mense – selfs binne dieselfde ras. Trouens elke mens is uniek, onafhanklik en anders as enige ander mens. In God se skepping is daar verskeidenheid in die eenheid en is daar eenheid in die verskeidenheid (Pistorius 1978:222).

Omdat God 'n God van orde is en omdat alles deel uitmaak van die voltooiing van God se plan, heers daar orde en is daar gerigtheid of koers in die hele skepping (Stoker 1967:52). Al die natuurwette het 'n gemeenskaplike grondslag omdat alles hul oorsprong en bestaan in die plan en wilsbesluit van die Skepper vind. In die verskeidenheid en veelvuldigheid in die skepping is daar nie net wet en orde te vind nie, maar ook doelgerigtheid en rigting.

Die aarde en alles daarop is dus nie die produk van 'n blinde, toevallige en onafhanklike revolusie nie, maar is skeppings van God. Volgens Le Roux Cilliers (1974:4) opper die Calvinis geen beswaar teen die feit dat God se skeppingsorde in breë trekke ooreenstem met die ontwikkelingsgang soos deur die evolusionisme uiteengesit word nie. Die Calvinis erken dat evolusie wel plaasvind. Hy ontken egter met nadruk dat evolusie 'n skeppingsbeginsel is.

Die Calvinistiese opvoeder neem wel kennis van die heelal as skeppingswonder en sal ruim uit daardie kennis in sy opvoedingstaak moet put, maar hy stel in besonder in die mens as skepsel van God belang (De Klerk et al. 1973:191).

4.5.3 'N CALVINISTIESE MENSBEKOUING

Calvyn wys daarop dat God die mens uit die stof van die aarde geskape het (Calvyn 1951:79). Die skepping van die mens deur God hang ten nouste met die Calvinisme se mensbeskouing saam. Wanneer daar dan na die skepping van die mens verwys word, word daarmee ook 'n partikuliere mensbeskouing geïmpliseer.

Die mens is 'n unieke wese. Die Skrif leer ons dat die mens na die beeld van God geskape is. Die beeld van God dui op die 'deugde of hoedanighede' wat die mens ook kan besit en wat 'n skadubeeld is van dit wat God besit, byvoorbeeld

... ware kennis, geregtigheid en heiligheid (Engelbrecht, Pelser & Van Zyl 1973:102).

Met betrekking tot die beeld van die mens as 'n liggaam-siel-eenheid, word die volgende verduideliking deur Le Roux Celliers (1974:5) verskaf:

- Die liggaam is die sterflike, aardse en konkrete entiteit wat onder andere deur die natuurwetenskaplikes nagevors kan word.
- Die siel is nie kenbaar en waarneembaar deur direkte of indirekte sintuiglike waarneming nie. Die bestaan van die siel is 'n geopenbaarde waarheid.

Volgens Calvyn (1951:79) is die mens geskape met siel en liggaam en wel volgens die beeld van God. Die siel word ook soms die 'gees' genoem en is 'onsterflik geskep' en wel as 'n 'eie wese'. Die siel het, volgens Le Roux Celliers (1974:5), drie funksies, naamlik die profetiese (om die werke van God te ken en te verstaan), die priesterlike (om God te dien) en die koninklike (om die sonde te bestry en oor die skepping te heers).

Na aanleiding van dié siening is die mens, vir die Calvinis, 'n ampsdraer van God en word hy ten diepste deur God aangespreek. Daarom is die mens ook 'n antwoordende wese. Die mens staan wesenlik onder die aanspraak van God, sy medemens en die wêreld. Alles dra aan hom 'n taak op en roep hom tot 'n opdrag. Die kenbare werklikheid vra van die mens om kennis te versamel en sy aanleg te rig op dit waarvoor hy kennis wil opdoen. Sy band met die gemeenskap lê aan hom sekere take op en sy pligte eis van hom gehoorsaamheid. Die mens is 'n verantwoordelike wese, wat steeds in alles wat hy doen antwoord gee aan God. Vir willekeur, traagheid en selfgenoegsaamheid is daar geen plek nie (Du Toit & Du Toit 1981:19).

Voordat die mens egter sy amp kan aanvaar en God kan antwoord, moet hy eers bekeer word, met ander woorde, uit die sonde waarin die mens verval het, verlos word.

Die mens is ook 'n gebroke wese. Volgens die Calvinisme word die mens as gevolg van Adam en Evas sondeval in sonde ontvang en gebore.¹⁰ Die sondeval van Adam, soos Calvyn (1951:100) dit stel, kom neer op:

... ongehoorsaamheid aan die Woord van God en daarom ongeloof ... ook omdat hy die waarheid verag en hom aan die leuen oorgegee het.

God het die mens nie geskape as 'n 'stok of blok' oftewel 'n redelose wese oor wie 'n noodlot beskik nie, maar as 'n redelike sedelike persoonlikheid met verantwoordelikheid (Marais [S.a.]:22). As gevolg van die verskriklike werklikheid van sonde het die mens, wat deur God goed en na Sy beeld geskape is, 'n gevalle wese en 'n verlore kind van God geword (Venter [S.a.]:27; Coetzee 1940:15) van wie beide

---

¹⁰ Sonde is fundamenteel 'n menslike opstand teen God en kwaad is die afvalligheid van die skepping van sy eindbestemming (Stoker 1967:63).

siel en liggaam onderworpe is aan sonde. Ten spyte van die feit dat die mens in sonde verval het, het hy 'n bietjie goedheid deur die genade van God behou (Le Roux Celliers 1974:5).

Die mens kan nooit uit homself die goeie, as verwesenliking van gehoorsaamheid aan die geboorte van God, doen nie. Die mens staan en leef in 'n verhouding van afhanklikheid van en verantwoordelikheid aan sy Skepper-Vader. Elke mens is in sonde gebore en is as sodanig dood en onbekwaam om in die goeie, die ware en die skone te groei (Stoker 1967:64).

Wedergeboorte (Potgieter (1967:24:30); Marais ([S.a.]: 8 e.v.) is 'n genadegawe wat deur die Heilige Gees bewerk word en impliseer die begin van 'n nuwe geestelike lewe (Venter [S.a.]:44). Die werking van die Heilige Gees is oorweldigend, onweerstaanbaar en ondeurgrondbaar. Die mens word herskep volgens die beeld van God met betrekking tot daardie aspekte wat hom as mens van die dier onderskei, byvoorbeeld kennis, regverdigheid en heiligheid. Wedergeboorte is in wese herskeppend en veronderstel dus nie 'n nuwe skepping nie, aldus Le Roux Celliers (1974:6).

Die genade van God gee vir die mens 'n geleentheid om hom van die sonde los te maak, deur hom tot God te bekeer

Só word dan aan die mens hierdie vrye wil gelaat, dat hy hom tot God nie kan bekeer of in God staande kan bly nie, as net deur die genade alleen (Calvyn 1951:118).

Met bekering vind 'n geestelike verandering of verandering van lewenssiening plaas. Dit sluit 'n afkeer van die slegte, selfsugtigheid, en wêreldsheid, en 'n voorkeur vir die goeie, die skone en die ware in (Katkisasieboek 1957:293). Bekering word deur die genade van God moontlik gemaak. Deur bekering word die mens se wil vernuwe en word die menslike wil deur God beweeg. God rig of stuur die mens na ware gehoorsaamheid, waardeur die mens van die slawerny van sonde verlos word.

Omdat die mens na die beeld van God geskape is, is hy ook 'n verhoudingswese. Dit beteken dat hy nie alleen 'n individu is nie, maar dat hy individu in 'n gemeenskap is. Ook in hierdie verhouding waarin die mens staan, is hy steeds gebonde aan die wette en norme wat God aan hom gegee het. Daarom speel liefde so 'n besondere rol in hierdie verhouding waarin die mens staan (Pistorius 1978:226).

Die mens is ook 'n eenheidswese. Die mens is 'n personale eenheid wat meer is as die som van sy dele of funksies. Die eenheid van al hierdie funksies trek saam in die hart van die mens as religieuse sentrum, wat gerig is op God (teosentries) of op die skepping as geheel wat 'n afgod is (kosmosentries). Hoewel die verskillende funksies of modaliteite van die mens onderskei kan word, is daar 'n intieme vervlegtheid in die menslike persoon, 'n kunstige geweefdheid, wat deur die Skepper aan die mens gegee is (De Klerk et al. 1973:203).

Ten slotte: Calvinisme beklemtoon die belangrikheid en vryheid van elke individu. Elke persoon is fundamenteel gelyk, gelykwaardig en vry voor God (Le Roux Celliers 1974:8). In die eerste plek beteken

dit dat geen persoon 'n struikelblok op die weg van 'n ander se bekering en heiligmaking mag wees nie. Ten tweede is dit die plig van elke gelowige om elkeen van sy medemense, hoe nederig of sondig ookal, te probeer ondersteun, veral ten opsigte van sy bekering en heiligmaking. In die derde plek glo die Calvinis dat wanneer die mens op die oordeelsdag voor God moet verskyn, hy volgens sy eie dade op aarde geoordeel sal word. Dit wil sê dat die mens nie by God spesiale voorregte kan aanvra omdat hy 'n koning, 'n dominee, of 'n Eerste Minister was nie. Ewemin kan hy vir versagtende omstandighede pleit omdat hy arm, honger, eensaam of 'n voorwerp van veragting was (Le Roux Celliers 1974:8).

Hoewel die Calvinistiese opvoeder in die hele mens belangstel behoort hy as opvoeder in besonder in die Calvinis se waardebeskouing belang te stel.

4.5.4 'N CALVINISTIESE WAARDEBESKOUING

Anders as die Idealisme, erken die Christendom geen outonome waardes en 'n waarderyk nie. God is die enigste werklike waarde en as sodanig is dit Sy roepstem en die opdragte wat Hy aan die mens gegee het (Pistorius 1978:236).

Buite God is daar vir die mens geen waarde nie en sonder Hom verval alles in sinloosheid. God roep die mens op tot medewerker en tot 'n heilige, sinvolle lewe wat Hy in Sy Woord uiteensit. Hy spreek die mens op talle maniere aan en selfs lyding, mislukking en rampe het bo-tydelike sin: dit dui nie op God se mislukking nie maar op Sy leidende liefde en almag (Pistorius 1978:236).

Die Calvinis gee voorkeur aan alles wat die meerdere eer van God ten doel het, wat gehoorsaamheid aan die bepalings van Sy Woord openbaar en wat hierdie Woord op alle lewensterreine toepas en uitleef. Waardes spreek deurgans van 'n Hoër gesag, naamlik die gesag van God as Absolute. Hierdie absolute waardes (norme) wat van God kom, eis die hele mens onvoorwaardelik op (Le Roux Celliers 1974:9).

Hoewel die Calvinis die sondeval erken glo hy tog dat die mens deur die genade van God, 'n aanvoeling en gevoeligheid vir die goeie het asook 'n vermoë om tussen waardes te kan onderskei – te meer omdat die Heilige Gees in die mens se hart woon en hom ten goede aanspreek of roep.

Die Calvinistiese opvoeder stel in besonder belang in die beskouing oor universele norme rakende die sedelike, kennis en waarheid. In die volgende paragrawe sal hierdie aspekte van nader beskou word.

4.5.5 DIE CALVINISTIESE BESKOUING OOR DIE SEDELIKE

Calvinisme sien die sedelike lewe van die mens in sy radikale afhanklikheid van en verhouding tot die drie-enige God, wie se heerlikheid as Skepper en wie se wysheid en goedheid onvoorwaardelik aanvaar moet word. God se sedewette sal dus op 'n absolute wyse op die mens van toepassing wees. Die

Heilige Skrif, wat die absolute en onfeilbare Woord van die lewende God is, skryf met goddelike gesag voor en is die vernaamste bron van kennis van sedelikheid. Die mens se verstand of sy rede staan nie bokant die waarheid van God se Woord nie, maar moet onvoorwaardelik daarvoor buig. Die mens kan geen beswaar daarteen inbring nie, maar moet homself onvoorwaardelik aan die sedelike-norme onderwerp, veral soos dit tot uitdrukking kom in die Tien Gebooe¹¹ en in Christus se tweeledige liefdesgebod (Le Roux Celliers 1974:9).

Die Calvinistiese sedeleer is deurgaans voorskriftelik (Oberholzer 1954:193). Die mens moet nie net God en Sy Woord ken nie, maar moet ook sy doen en late tot die meerdere eer en verheerliking van sy Skepper aanpas.

Hoewel die norme van sedelikheid, soos in die Gebooe geformuleer deurgaans voorskriftelik is, lê sedelikheid op die vlak van geestelike vryheid terwyl dwang uitgesluit word (Coetzee 1944:134 e.v.). Die sedelike-wette eis dat die mens se uitwendige handeling en daad met sy innerlike begeertes, gedagtes, wil en gevoel ooreen moet stem. Die sedelike mens moet die goeie (soos God dit van hom vereis) doen omdat hy self uit vrye wil (maar deur die genadige God gesteun en onderskraag) begeer om die goeie te doen en nie omdat sy medemens sy daad goedkeur of omdat daardie daad handig of lonend is nie. Die goeie, soos dit in God se Woord geformuleer is, is absoluut, transendentiaal, onafhanklik van omstandighede of die wisselvalligheid en diskresie van die mens. Dit is die absolute norm vir die mens se gedrag en is buite en bo die mens (Le Roux Celliers 1974:10).

Die mens se gehoorsaamheid aan die sedewette kan nie as 'n voortreflikheid kwalifiseer nie want dit is die vrug van God se werking in die mens. Die materialisering of verwerkliking van sedelike goedheid is die gevolg van die werking van God in Sy goedheid en genade, die soenverdienste van Christus en die alomteenwoordige leiding en invloed van die Heilige Gees (Le Roux Celliers 1974:10).

God het die mens geskape om sowel as heerser en dienaar tot Sy eer op aarde te leef. Menslike heersers moet as swaarddraers in die naam van God heers. Daarom moet die volgelinge die heersers gehoorsaam en aan hul onderdanig wees, op voorwaarde dat sodanige heersers hul pligte in ooreenstemming met God se gebooe vervul. Waar die heersers egter nie hul pligte as dienaars van God nakom nie, word dit die plig van elke Calvinis om die verkeerde openlik te veroordeel en dit wat reg is ooreenkomstig die getuie van God positief en onomwonde te verkondig. Daar is dus 'n mate van aggressiwiteit in Calvinisme te bespeur (Oberholzer 1954:192).

Tot op hierdie stadium is daar veral aan daardie aspekte van die Calvinistiese lewens- en wêreldbeskouing, wat 'n besondere invloed op sy opvoedingsteorie en -praktyk sal hê, aandag gegee.

---

¹¹ Vir 'n uiteensetting van die Tien Gebooe lees Exodus 20 in die Bybel.

Vervolgens word nagegaan wáár en hóé hierdie aspekte die Calvinis se siening oor die opvoedingsteorie en -praktyk sal beïnvloed.

4.6 CALVINISME EN DIE OPVOEDING

4.6.1 INLEIDING

'n Lewens- en wêreldbeskouing is onlosmaaklik verbonde aan opvoeding. In die verband wys Van Wyk (1973:86) daarop dat elke lewensleer, bewustelik of onbewustelik, 'n opvoedingsleer inhou. Betreffende Calvinisme, beweer Coetzee (1940:11):

Die Calvinistiese opvoeding vind dan sy grondslag in die Calvinistiese lewensbeskouing. En die Calvinistiese lewensbeskouing bepaal in al sy onderdele die leer en die praktyk van die opvoeding.

Coetzee voeg daarby dat so 'n opvoedingsleer onder meer 'n eie uitgangspunt, doel, moontlikheid, noodsaaklikheid, eie inhoud en praktykmaking van die opvoeding veronderstel.

4.6.2 CALVINISTIESE OPVOEDINGSDOELSTELLINGS

Die wese van die opvoeding word in die eerste plek deur sy uitgangspunt bepaal. Die uitgangspunt is die kind. Wat die kind moet word, is die belangrikste vraag wat gevra word. Die antwoord op hierdie vraag kom nie van die mens af nie, maar God verskaf dit self (Oberholzer 1968:347).

Die Calvinistiese opvoeding beskou die kind as sy vertrekpunt, terwyl die Calvinistiese mensbeskouing die kind as volwaardige mens beskou. Coetzee (1940:17) sê in dié verband:

Die Calvinistiese opvoeding moet dus uitgaan, gebind wees aan, afhanklik wees van en bepaal word deur die kind wat daar is en wat aan ons versorging, voeding en opvoeding toevertrou is.

Coetzee (1940:23) lei sy lesers verder en formuleer die hoogste doel van die Calvinistiese opvoeding as synde:

... die ware kennis en wees van die Here God tot eer en die mens se saligheid.

Godsdienstkennis is noodsaaklik want daarsonder kan ons God nie ken, vrees of dien nie. Kennis van die wêreld is 'n onmisbare aanvulling tot die suiwer godsdienstige kennis, want die kennis van God skitter ook in, uit en deur die bouwerk van die wêreld en in die voortdurende beheer daarvan. Die hoogste doel van 'n geluksalige lewe op aarde is geleë in die kennis van God en Sy Skepping. Die hoogste doel van die Calvinistiese opvoeding is dan die ware kennis en vrees van die Here God, tot Sy eer en die mens se saligheid (Le Roux Celliers 1974:14).

Elke stukkie kennis wat 'n mens opdoen, elke bietjie vaardigheid wat verwerf word, moet heenwerk na die einddoel van die mens se vorming en wording, na die kennis van God, die verheerliking van Sy naam en ook tot die mens se eie saligheid deur die soenverdienste van die Middelaar tussen God en mens naamlik Jesus Christus. Daarom is alle opvoeding en onderwys, vir die Calvinis deel van sy roeping op aarde. Daarom is selfs 'n les in Rekeningkunde, Taalkunde, Geskiedenis, of wat ook al, in die Calvinistiese opvoeding iets anders as wat dit vir iemand met 'n ander lewensbeskouing is (Coetzee 1940:18).

Die Calvinistiese opvoeding, wat vereis dat die kind daartoe gebring moet word om sy God te eer, is omvangryk van aard en word verder toegelig.

Ten eerste impliseer 'n Calvinistiese opvoeding dat die kind kennis en kennisverryking aangaande God moet verkry, want sonder kennis kan niemand God ken, Hom eer en vrees nie (Calvyn 1951:38). Volgens die Calvinisme is die mens geroepe om die Woord van God te ondersoek sodat hy God daaruit kan leer ken (Van Wyk 1973:97).

Tweedens impliseer die Calvinistiese opvoeding dat wanneer 'n kind die nodige kennis aangaande God bekom het, die moontlikheid bestaan dat hy Hom op grond daarvan sal liefhê en dien. Volgens Van Wyk (1973:97) beteken dit dat die kind deur sy bestaanswyse blyke sal moet gee van sy wedersydelike liefde vir sy Skepper deur Hom hartgrondig lief te hê en te dien.

Calvinistiese opvoeding impliseer derdens gehoorsaamheid aan God deur die kind wat deur sy dienswerk Christelike volwassenheid wil bereik. Van Wyk (1973:97) redeneer:

... gehoorsaamheid aan Hom impliseer dat die mens hom dermate sal dissiplineer dat hy oor die sonde sal heers langs die weg van algehele onderdanigheid aan Hom.

Slegs wanneer die kind in gehoorsaamheid voor sy Vader buig, sal hy godvrugtig tot eer en verheerliking van God kan leef.

Vierdens, kan daarop gewys word dat alle 'newegesikte' doelstellings soos die oefening van die liggaam en die ontwikkeling van die gees, vir die Calvinis ondergeskik is aan die hoofdoelstelling, naamlik die verheerliking van God (Pretorius 1985:225). Vir die Calvinis beteken dit dat God hom op alle lewensterreine aan die mens openbaar.

4.6.3 DIE NOODSAAKLIKHEID VAN OPVOEDING VIR DIE CALVINIS

In die Bybel verskyn daar telkens aanmanings wat die mens daarop wys dat hy sy kind moet rig, tugtig en lei, 'n feit wat die noodsaaklikheid van opvoeding onderstreep (Le Roux Celliers 1974:18). Die noodsaaklikheid vir opvoeding spreek veral duidelik uit die Protestants-Calvinistiese doopformulier

waarvolgens die ouers, in vryheid voor God en die gemeente, onderneem om hul kind(ers) op te voed of te laat opvoed in die genadeverbond (Oberholzer 1968:347–348; Van Wyk 1973:92).

Opvoeding is noodsaaklik omdat die mens 'n neiging het om sy medemens te haat en om die gebooe van God, met gedagtes, woorde en dade te oortree (Coetzee 1940:9). Die kind moet gelei, gesteun en versterk, dit wil sê opgevoed word om ooreenkomstig die gebooe van God te wil leef, om sodoende God se eer te bevorder. Oberholzer (1954:194) skryf in dié verband:

Die opvoeding is noodsaaklik, want teen selfverheffing wat die wese van die kwaad is, moet gestry word.

Die opvoeder se roeping is nie alleen 'n middel wat God gebruik om die mens tot bekering te bring nie maar, in en deur die roeping, verkondig die opvoeder die eer van God en dien hy God. Die eksterne roeping van die opvoeder is aanvullend tot die interne roeping van die Heilige Gees. Beide roepings word des te meer belangrik in die lig van die feit dat die mens van nature neig na die sonde en voortdurend struikel. Hy moet by herhaling geroep word om op te staan en die regte pad te bewandel (Le Roux Celliers 1974:19). Dit beteken dat die kind gelei word om te kan onderskei tussen wat goed en sleg, skoon en mooi, waar en vals is (Pretorius 1985:227). Wanneer die kind in staat is om sodanige onderskeid te maak, sal hy ook in staat wees

... om die regte weë te ken waarop hy veronderstel is om te wandel (Le Roux Celliers 1974:18).

Vir Oberholzer (1954:194) beteken dit dat die kind wat in sonde ontvang en gebore word, teen die kwaad moet worstel en daarom sodanig opgevoed moet word dat hy die kwaad as 'n aktiewe mag kan onderskei en weerstaan. Dit impliseer, volgens die opvoedkundige Bouwman, dat die opvoedingsdoel opvoeding tot selfopvoeding is, want alle pedagogiese bemoenings het ten doel om die mens tot selfopvoeding te begelei en/of op te voed (Pretorius 1985:227–228).

Daar moet egter teen selfverheerliking, wat die wese van die kwaad is, gewaak word. Dit maak opvoeding des te meer noodsaaklik. Om die kind tot sodanige onderskeiding te kan opvoed, impliseer dat die opvoeder, veral wat die Calvinisme betref, geroepe moet wees tot opvoeding (Oberholzer 1954:194).

Wanneer daar oor die noodsaaklikheid van die opvoeding besin word, ontstaan die vraag oor die moontlikheid van opvoeding, aangesien die noodsaaklikheid van die opvoeding op die moontlikheid daarvan steun (Oberholzer 1954:194).

4.6.4 DIE MOONTLIKHEID VAN OPVOEDING VIR DIE CALVINIS

Volgens die Calvinistiese beskouing steun die moontlikheid van opvoeding op die alles oorkoepelende genade van God (Oberholzer 1954:94). Dié genade van God is onder meer, in die feit geleë dat die

mens na die beeld van God geskape is. Dit beteken, in die woorde van Le Roux Celliers (1974:15), dat God die mens met uitstaande gawes bekroon het:

Dié gawes sluit [in] die hele verhewendheid van die mens met bertrekking tot alles wat aan die geestelike en ewige lewe behoort.

Deur die sondeval het die mens hierdie beeld besmet en verduister. Dit is dus slegs op grond van God se genade dat die 'spore van die beeld' onbeskadig in die mens mens gebly het. Le Roux Celliers (1974:16) verduidelik dat

[d]ie moontlikheid van of die vatbaarheid vir opvoeding op die klein oorblyfseltjies steun wat die mens deur die genade van God behou het.

Le Roux Celliers (1974:16) wys op die opvoedbaarheid van die mens (kind) in wie die opvoedingsnood-saaklikheid *ipso facto* ingeluit is om God te dien, te verheerlik en te eer – iets waartoe God hom geskape het:

Die mens kan God en Sy skepping nie ken nie en ook sal die mens God nie wil dien, eer en verheerlik nie, as God nie self die mens daartoe gemaak het nie ... Hierdie feite impliseer dat God dit gewil het dat die mens 'n wese sal wees wat gelei, gestuur en gevorm kan word in die diens van en tot eer van God, m.a.w. die mens is opvoedbaar.

Ten spyte van die feit dat die mens wel opvoedbaar is, is opvoeding nie almagtig nie, omdat die enkeling se bestaan 'n permanente sondaarsbestaan is en bly (Le Roux Celliers 1974:16). Hoewel die menslike natuur menslik en dus prinsipiëel onveranderlik is, kan sy relatiewe geestelike sterkte deur bekering en heiligmaking as 'n direkte bei nvloeding van of handeling met die mens deur God en die werking van die Heilige Gees verander word.

Die rol wat die Heilige Gees speel om 'n opvoedingspoging suksesvol te laat verloop blyk duidelik uit Sy rol in die opvoeding soos uiteengesit is deur Langeveld (1959:8), Oberholzer (1954:9), Van Zyl (1973:116) en Perquin (1962:16). Die opvoeder toon die weg aan en die opvoedeling moet besluit of hy die leiding gaan volg, dit gaan verwerp en of hy dit in 'n gewysigde vorm gaan gebruik. Hy alleen moet en kan besluit. Die Calvinis glo egter dat dit in die natuur van die kind is om na die slegte te neig, maar deur die genade van God is die Heilige Gees altyd in die hart van elke mens teenwoordig (Stoker 1967:293).

In die opvoedingsituasie, sal die Calvinistiese opvoeder as 'uitwendige roeping' die opvoedeling oproep om die goeie na te streef. Terselfdertyd sal die Heilige Gees met 'n 'inwendige roeping' die opvoedeling aanspreek en oproep om die goeie te wil doen en die slegte te wil laat. Die uiteindelijke besluit wat die opvoedeling sal neem bly, volgens die siening van die Calvinis, nog sy eie. Daarom sal hy self verantwoordelikheid vir sy dade moet aanvaar (Le Roux Celliers 1974:18).

4.6.5 CALVINISTIESE OPVOEDKUNDIGE INRIGTINGS EN INSTELLINGS

Die opvoedingsinstansies waarop die Calvinisme besonder klem lê, is die huisgesin, as primêre instansie, en daarna die skool en die kerk. Ten spyte van die feit dat Van Wyk (1973:108) beweer dat Calvinisme nie 'n sterk onderskeid tussen huis en skool tref nie omrede daar geen wesentlike verskille is tussen die opvoedingsfunksie van die huis en skool nie, word daar tog in die praktyk 'n duidelike onderskeid getref aangesien elkeen 'n besondere funksie in die opvoeding van die kind vervul (Pretorius 1985:232).

4.6.5.1 DIE GESIN

Die huis as opvoedingsinstelling is vir die Calvinis 'n besondere samestelling aangesien die man en vrou binne die huwelik een word. Omdat God self die huwelik as sodanig ingestel het, word hierdie instelling as heilig beskou (Coetzee 1940:36).

Die Calvinis eis dat die huislike opvoeding in ooreenstemming met die ouers se lewens- en wêreldbeskouing moet plaasvind, aangesien die grondslag van alle opvoeding binne die huisgesin begin en alle latere opvoeding daarop moet voortbou. Behalwe die plig om kinders te voed, te klee en te beskerm, is dit ook die ouers se besondere taak om die kinders in die leringe van God op te voed (Le Roux Celliers 1974:20–21).

Die inhoud van die huislike opvoeding is in godsdienstige en wêreldse onderrig geleë, aldus Coetzee (1940:44). Die Calvinistiese ouers sal aan hul kind die eerste beginsels van die kennis van God tot Sy eer en hul saligheid gee en ook die eerste beginsels van die kennis van die mens en die natuur.

Verder berus die opvoeding in die gesin op 'n besondere gesagsverhouding. As swaarddraers van God moet ouers die kind in liefde na God lei. Tugtiging geskied

... streng in die goeie sin van die Woord want dit hou rekening met die gebod van God en met die aard van die kind (Coetzee 1940:45).

Waar die huisgesin die beginpunt van die Calvinistiese opvoeding is, word dit deur die skoolopleiding verder uitgedra en uitgebou.

4.6.5.2 DIE SKOOL

Die Calvinisme beskou die skool as

... 'n eiesoortige samelewingsverband met 'n tipiese individualiteitstruktuur ... met 'n eiesoortige taak wat op kenmerkende wyse deur professionele opvoeders in volle verantwoordelikheid aan God en medemens, verrig moet word. (Schoeman 1975:112.)

Die skool moet nie as 'n losstaande entiteit, wat selfbepalend en selfonderhoudend is, gesien word nie (Derbyshire 1989:90). Dit is in die eerste plek onlosmaaklik aan die gesin verbonde en tweedens is dit 'n instelling wat gerugsteun word deur die waardes van die gemeenskap waarbinne dit funksioneer (Gunter 1977:141; Du Plooy et al. 1983:345–347). Om hierdie rede eis die ware Calvinistiese ouer dat die opvoedingsrigting in die skool deur die betrokke Calvinistiese ouergemeenskap wat daardie skool bedien, bepaal sal word (Pretorius 1985:234).

Wat die metodes en tuguitoefening betref, moet die skool selfstandig daarvoor besluit (Van Wyk 1973:110). Die ouers kan egter eis dat Calvinistiese beginsels in die skoolopvoeding, sonder uitsondering, gehandhaaf moet word. Hierdie beginsels kan saamgevat word as kennis en diens van God tot Sy eer en ons saligheid (Coetzee 1940:52).

Van Wyk (1973:110–113) dui aan dat die opvoedingsfunksie van beide die huis en die skool, volgens die Calvinistiese standpunt, hoofsaaklik drieërlei van aard is, naamlik:

- Die vorming van die gewete. Sodoende kan daar dan deur die gewete na die stem van God geluister word.
- Konfrontering van die kind deur waardes en norme. Die bedoeling daarmee is dat die kind gelei sal word om te kan onderskei en te kies teen afkeurenswaardige waardes.
- Selfverwesentliking van die kind. Die bedoeling hiermee is dat die kind as individu daartoe gebring moet word om al hoe meer te word wat hy bedoel is om te wees. Dit impliseer dat sy gelykwaardigheid, waardigheid en vryheid erken en begryp moet word en dat hy tot volle selfverwesentliking ondersteun moet word.

Naas die huisgesin en die skool ken die Calvinis ook 'n besondere plek aan die kerk toe.

4.6.5.3 DIE KERK

Die kerk kan géén direkte eise aan die skool stel nie, maar hy stel dit egter wél op indirekte wyse deur sy lidmate (Schoeman 1975:113). Die kerk het, volgens die Calvinis, 'n eiesoortige belang by die opvoeding van sy lidmate. By die doop van die kinders van belydende lidmate eis die kerk 'n belofte van die ouers dat hulle sal toesien dat die opvoeding van hulle kinders in ooreenstemming met die geloofsbelydenis van die kerk is. Deur kategetiese onderrig in die geloofswaarhede lei die kerk sy lidmate tot verantwoordelike belydenisaflegging (De Klerk et al. 1972:338). Die kerk is dus ten nouste gemoeid met die lei van kinders na 'n staat van geestelike volwassenheid (Van Wyk 1973:113–114).

Die huis, die skool en die kerk het as instelling elkeen sy eie besondere plek in die Calvinistiese opvoeding. Hoewel die staat as sodanig nie 'n opvoedingsinstelling is nie (Coetzee 1940:54), is dit tog

nodig om kortliks daarna te verwys, aangesien die staat hoofsaaklik vir die finansiële sy van die opvoeding verantwoordelik is.

4.6.5.4 DIE STAAT

Die staat en die huis het, volgens die Calvinistiese beskouing, sekere regte, belange en pligte in verband met die opvoeding van die kind. Die opvoeding van die jeug van 'n volk val, volgens Coetzee (1940:55), ook onder die gesag van die staat, wat moet sorg

... vir die besieling van die opkomende geslag deur die heroïe eke gees van die volksverlede, vir die handhawing van die eenheid van die landstaal in al die landsdele, vir die vasstelling van die peil van die algemene volksoontwikkeling, vir die beskerming van die regte van die kind.

Dit impliseer nie dat die staat van nature geroepe is om op te voed nie. Dit is die taak van die ouers en die skool. Die staat het wel belang by die opvoeding en dra feitlik die hele finansiële las daarvoor. Die staat kan ook nie volgens die Calvinisme die gees en rigting van die skoolopvoeding bepaal nie, want dit word bepaal deur die lewens- en wêreldbeskouing van die ouers van die kind (Coetzee 1940:55).

Die Calvinistiese beginsel eis:

... 'n skoolstelsel wat ingerig is op die beginsel van die ouerregte aan die een kant en van die staatsregte aan die ander. Daarom moet die Calvinistiese rigting pleit teen 'n alleenreg van die ouers of van die staat in die skoolopvoeding. (Coetzee 1940:56.)

Die huis, skool, kerk en staat is soewerein in sy eie kring. Hulle is egter onlosmaaklik aan mekaar verbonde deur een doel, naamlik om die kind na een en dieselfde God te lei. Slegs een stel norme word voorgeskryf. Daarom is dit vir die kind soveel makliker om die voorgeskrewe weg te betree en te volg, want daar is geen botsende en teenstrydende norme wat deur die verskillende instellings gehandhaaf word nie (Le Roux Celliers 1974:22).

Bogenoemde was waar in die verlede. Hedendaags is alles uit die verlede onder verdenking, dit word verwerp en daar word gepoog om 'n totaal nuwe orde te vestig volgens die goeiddunke van die nuwe politieke magshebbers. Die Minister van Onderwys word selfs verdink daarvan dat hy 'n outokratiese magsgreep op die onderwysstelsel uit voer. Ouerinspraak in die aanstelling van nuwe en terugkerende onderwysers gaan in die stof byt. Dit lyk asof die minister die mag wil hê om die

kurrikulum en assessering in alle staats- en privateskole voor te skryf.¹² Só mag die totale etos en beheer van skole uit die hand van die ouers verdwyn. Tradisionele en ander godsdienste word reeds op een vlak met die Christendom voorgestel (Die Héle Hart 2002:1).

Juis hieroor is dit uiters belangrik dat die Calvinis diep moet besin oor die inhoud van sy opvoeding.

4.6.6 INHOUD VAN DIE CALVINISTIESE OPVOEDING

Vir die Calvinis is dit van die uiterste belang dat die individu in totaliteit opgevoed moet word. Daarom is dit nodig om religieuse én sekulêre vakke in die skool aan te bied (Coetzee 1940:319). Om God te kan eer en dien, moet die kind in die skool in die eerste plek kennis van God ontvang en in die tweede plek moet die kind die skepping van God leer ken (Oberholzer 1954:198).

Dit beteken hoegenaamd nie dat die kind alleenlik kennis van die Bybel moet bekom nie, daarvoor is die moderne samelewing veels te ingewikkeld en dinamies. Dit beteken ook nie dat die kind Godsdiensonderwys en dan onderwys in die sogenaamde sekulêre vakkke, wat dan by implikasie los van die geopenbaarde Waarheid bestaan, gaan ontvang nie. Die taak van die opvoeder is om deur middel van die sekulêre vakke die kind ook bewus te maak van die Grootheid en Almagtigheid van God. Diegene wat nie bereid is om dit te doen nie, is volgens Schoeman (1975:103) slegs met parsieel-Christelike opvoeding besig. Die korrekte inhoud

... vir anastatiese opvoeding is nie net positiewe beïnvloeding met die Waarheid van die Woord as eerste en belangrikste taak nie, maar beslis ook weg-aanduiding in die onderskeie vakke wat hulle sekulêre aard moet prysgee en in Christelike vakonderwys tot Gods eer omskep moet word. (Schoeman 1975:103.)

Dit is egter baie belangrik dat elke vak op skool in die lig van God se Woord benader sal word. Wat die studie van die mens se hele leefwêreld betref, geld Psalm 19:2:

Die hemele vertel die eer van God, en die uitpansel verkondig die werk van sy hande.

Hoe hierdie vakke aan die kind oorgedra word, is ook van besondere betekenis vir die Calvinistiese ouer omdat hy sy eie onmag om die kind gespesialiseerd soos in die skool op te voed, erken (Pretorius 1985:240).

---

¹² Die *Pestalozzi Trust*, wat die reg van gesinne bevorder en bewaak om hul kinders volgens hul eie oortuigings op te voed, het 'n mediavystelling op 12 Augustus 2002 uitgereik waarin dit blyk dat die minister van onderwys na 'n totale outokratiese beheer van die onderwys gryp. Verdere inligting kan verkry word by <http://www.pestalozzi.org/wetgewing> en <http://www.pestalozzi.org/kurrikulum>.

4.6.7 METODE VAN DIE CALVINISTIESE OPVOEDING

Die opvoedingsmetode word hoofsaaklik deur die Calvinistiese ideologie self bepaal (Coetzee 1940:33). Dit mag en kan egter nie onverskillig teenoor die verskillende moontlike maniere van leerstofoordrag staan nie. Daar moet ook nie uit die oog verloor word dat die vertrekpunt, doel en inhoud van 'n spesifieke ideologie ook 'n bydrae maak tot spesifieke metode(s) wat gebruik sal word (Oberholzer 1954:198).

Die Calvinistiese opvoeder moet egter elke metode ondersoek

... in die lig van die eise wat daaraan gestel word deur die kind, die leerstof en die doel van die opvoeding self (Van Wyk 1973:103–104).

Die Calvinis erken sy eie onmag om die kind op te voed, maar is sterk bewus van die noodsaaklikheid dat hy doelbewus en doelgerig tot die kind se opvoeding geroepe voel. In hierdie roeping moet hy streef om die regte weg aan te toon (Le Roux Celliers 1974:23).

Die Calvinis erken die individualiteit van beide opvoeder en opvoedeling, die uniekheid van elke situasie waarin hulle hul bevind en die wisselende invloed wat dit op die moontlike doeltreffendheid van 'n opvoedingspoging mag hê. Die opvoeder in die algemeen en die onderwyser in die besonder is vry om self sy opvoedingsmetode te kies. Die basiese voorwaarde bly egter dat die gekose opvoedings- en onderwysmetode nie in stryd met die Calvinistiese beginsels sal wees nie (Coetzee 1940:53). Eksperimentering met vrye liefde sal byvoorbeeld nie geduld word nie.

Enige metode wat van aanskouingsonderwys¹³ gebruik maak, is baie doeltreffend om die kind tot kennis van die natuur te lei maar

is egter 'n ondoeltreffende metode om die kind te lei tot die kennis van die geopenbaarde Woord van God (Coetzee 1940:34).

Net so hou enige selfondersoekmetode nie in sigself verband met die uitendelike Christelike einddoel nie

... omdat niemand tot ware kennis van God kan kom deur blote wetenskaplike navorsing nie (Pretorius 1985:241).

Die vraag-en-antwoord-metode is vir die Calvinis ook net gedeeltelik geskik, omdat die mens nie deur beredenering alleen tot die hoogste kennis van God kom nie (Le Roux Celliers 1974:23).

Volgens Le Roux Celliers (1974:23) is die geskikste metode om die kind tot God te lei, die vertelmetode

... want daardeur word direk tot die kind geroep.

---

¹³ Dit is 'n direkte studie van konkrete voorwerpe.

Volgens Coetzee (1940:36–37) is dit duidelik dat elke metode sy plek in die opvoeding inneem, terwyl die gesproke woord deur die opvoeder die beste metode geag word ten einde die Christelike einddoel te bereik. Daarom beskou die Calvinis leervakke nie as doeleindes op sigself nie, maar slegs as middele tot 'n doel (Oberholzer 1954:194).

4.6.8 DISSIPLINE IN DIE CALVINISTIESE OPVOEDING

Vir die Calvinis hang tug ten nouste saam met die begrip gesag. Volgens Van Wyk (1973:105) is dit die Calvinistiese opvatting dat God soewereine heerskappy oor Sy skepping voer. Daarom moet die mens aan die gesag van God en Sy geboorte gehoorsaam wees. Verder het God deur die doopbelofte die ouers in 'n gesagsposisie teenoor die kind geplaas (Van Wyk 1973:105). Hy beskou tug as 'n sinoniem van gesagsuitoefening. Tug word volgens hom uitgeoefen, sodat

... die kind op die regte weg gehou word of waardeur hy daarop teruggebring word as hy daarvan afgewyk het (Coetzee 1940:37).

Na aanleiding van hierdie uitspraak sal tuguitoefening simpatiek, dog ferm, en met liefde uitgeoefen moet word.

Volgens Coetzee (1940:37) is daar vir die Calvinis drie maniere om tug toe te pas, naamlik deur die oog, woord en daad. Tuguitoefening staan steeds onder die gesag van God wat die mens in Sy liefde en genade aangeneem het. Daarom moet tug met so 'n gesindheid toegepas word.

Verder lê Calvinisme sterk klem op vryheid. Daar is vryheid van die gewete voor God, vryheid van die samelewingsverband, vryheid van die individu, vryheid van protes en vryheid tot eie lewensontploffing. Vir die Calvinis is die mens slegs vry

soverre as wat hy hom aan God beskikbaar stel, dit wil sê na die mate wat hy hom aan die wet van God onderwerp, die wet wat van hom eis om God en sy naaste lief te hê (Van der Walt 1984:12).

Om hierdie rede is vryheid nie 'n kenmerk of 'n toestand van die mens nie; dit moet altyd met betrekking tot 'n verhoudingsrelasie tussen die mens en God gesien word (Botha 1973:2). Hieruit blyk dat geen mens oor absolute vryheid beskik nie, want alle mense staan onder die gesag van God. Elke mens is tegelyk vry as gesagsdraer en gebonde as gesagsonderdaan. Die Christelike vryheid is geen willekeur en losbandigheid nie; dit is slegs vryheid onder die wet van God (Coetzee 1983:272).

Hierdie eis om gehoorsaamheid mag nie as dwang, as 'n juk wat op die nek gelê is, gesien word nie. Dit is geen vernedering om voor die gesag van God te buig nie; dit is nie 'n skande nie maar 'n voorreg (Duvenhage [S.a.]:13). Ware vryheid is dus gehoorsaamheid (Gunter 1972:137).

Die moontlikheid tot vryheid waaroor die mens beskik, hang saam met die feit dat die mens 'n religieuse wese is en om 'n religieuse wese te wees beteken weer dat die mens terugverbind is aan God (of 'n afgod) (Van der Walt 1984:12–13).

Die kern van die Calvinistiese vryheidsopvatting word volgens De Klerk et al. (1973:187) as volg saamgevat:

Vryheid veronderstel 'n moontlikheid van keuse. In hierdie keusemoontlikheid is die mens onderworpe aan behorensiese . Die mens bly dus toerekenbaar en verantwoordelik in die uitoefening van sy vryheid. Sy vryheid word dus gerig deur sy opdrag, sy taakvervulling. Die opdrag is heerskappy oor die werklikheid, dit is kultuurskepping, sorgende diens aan sy naaste en diens aan God.

4.6.9 DIE OPVOEDER IN DIE CALVINISTIESE OPVOEDING

Die opvoeder, hetsy 'n ouer of 'n onderwyser, beklee 'n belangrike plek in die opvoedingsituasie want sonder die opvoeder is opvoedingshulp nie moontlik nie (Pretorius 1985:230).

Vir die Calvinis is die opvoeder meer as 'n blote kennisoordraer. Hy moet volgens Le Roux Celliers (1974:20):

... ook 'n kind help en lei om 'n goeie karakter te laat ontplooi ... 'n karakter gebaseer op aanvaarde Calvinistiese lewensnorme.

Die Calvinistiese opvoeder is roepingsbewus. Hy moet ondubbelsinnig die roeping van God aandui. Alleen dan bring hy die kind ooreenkomstig die Calvinistiese beskouing, tot ware kennis, liefde en diens aan God, wat in die kind se lewe weerspieël sal word (Van Wyk 1973:97).

Omdat die aanhangers van Calvinisme so 'n hoë premie op die opvoeding plaas, koester hulle besondere hoë verwagtinge van die opvoeder. So word byvoorbeeld van die Calvinistiese opvoeder of onderwyser die volgende verwag: Hy moet

- sekulêre kennis by die kind tuisbring,
- 'n akademiese spesialis wees,
- professioneel goed geskoold wees,
- priester, profeet en koning wees,¹⁴
- as 'n navolgenswaardige voorbeeld optree en derhalwe 'n goeie karakter hê (Le Roux Celliers 1974:20).

---

¹⁴ Dit wil sê die ampte van die Calvinistiese godsdienst die beste na sy vermoë vervul en uitleef.

Daar word egter nie van hom verwag om sy Calvinistiese oortuigings elke oomblik te bely nie, maar uit sy doen en late moet sy godsvrug straal. Hy moet as inspirasie en troos vir die soekende kind dien (Le Roux Celliers 1974:20).

In Suid-Afrika vind die Calvinistiese opvoeding veral sy inslag in die Christelik-Nasionale Onderwys, waarop ons vervolgens gaan let.

4.7 CHRISTELIKE-NASIONALE ONDERWYS

4.7.1 INLEIDING

Die Christelik-Nasionale grondslag vir opvoedende onderwys wat sedert die volksplanting as rigsnoer vir die Afrikaner ten opsigte van die opvoeding gedien het en wat vandag nog vir sommige as leuse vir die toekoms geld, was nog altyd (veral gedurende die laat negetiende eeu, en selfs vandag nog) 'n bron van agterdog en vermaak by talle andersdenkendes, selfs onder die gelede van die sogenaamde 'Calvinistiese' Afrikanerdom (Schoeman 1975:119).

Allereers is daar diegene wat 'n groot teleurstelling in hulle omdra omdat hierdie ideaal nie verwesenlik word nie. Vir ander is die uitdrukking Christelik-Nasionale Onderwys (CNO) 'n innerlike teenstrydigheid (Van der Walt 1987:1). Laasgenoemde geld veral vir diegene wat die bestaan van volke ontken of ten minste die belangrikheid van volksbestaan met die daaraan verbonde sentimente, nie hoog aanslaan nie, dit as irrelevant of selfs as sondig bestempel. Nog ander lees daarin 'n oneerlike en bedekte poging tot verpolitiserings van die onderwys (Coetzee 1987:1).

Die oorsaak van hierdie uiteenlopende opvattinge is waarskynlik grootliks toe te skryf aan 'n reaksie teen die toepassing en praktyk van CNO omdat dit nie konsekwent deurgevoer is nie. Selfs onder voorstanders van CNO heers daar nie altyd eenstemmigheid oor die wesenlike sin en doel van hierdie strewende nie (Van der Walt 1987:1).

Dit lyk noodsaaklik om allereers die begrip CNO te ontleed voordat daar gekyk word na die historiese perspektief daarvan.

4.7.2 BEGRIPVERKLARING

4.7.2.1 DIE BEGRIP CHRISTELIK

Terwyl elke vrye Christelike volk 'n lewensopvatting kan hê wat as Christelik en nasionaal beskryf sou kon word, word hierdie term spesifiek met die lewensbeskouing van die Afrikanervolk verbind. Daardeur het dit in sekere sin 'n meer gedifferensieerde betekenis as wat die term in die algemeen

genome aandui. Volgens Pistorius (1978:398) kan die volgende redes vir laasgenoemde stelling aangevoer word:

- Die Afrikanervolk is 'n volk van die Kerkhervorming en daarom beteken Christelik vir hom Protestants-Christelik en meer spesifiek Calvinisties. Daarmee val die klem op die soewereiniteit van God en op die Christen se plig tot gehoorsaamheid. Dit val ook egter op sy vryheid en op sy persoonlike verantwoordelikheid om dit tot God se verheerliking te gebruik.
- Hieruit vloei die oortuiging voort dat die Afrikanervolk alleen bestaansreg het solank hy sy Christelik-religieuse oortuigings uitleef en dat nie net die enkeling nie maar ook die volk slegs ter wille van God se eer en die uitbou van Sy koninkryk bestaan. Uit hoofde van die betekenis wat dit vir die vorming van die volkskarakter het, moet die onderwys dus bevorderlik wees vir die uitbou van die vrese van die Here en die uitbou van die Christusryk. Daarom moet die skool se bedrywighede in die Christelike gesindheid onderneem word. Hoewel die enigste soort onderwys waartoe die ouer hom met die doopbelofte verbind, godsdienstonderwys is, kan dit alleen tot sy reg kom in samewerking met 'n skool wat in sy wese Christelik is. Die Christelike lewensopvatting lê op die hele mens beslag. Daarom moet gesins- en skoolopvoeding mekaar aanvul.
- Die Christelike geloof lê op die mens se hart of persoonskern beslag. Dit beteken dat elke aspek van die Christen se lewe daardeur geraak word. Elke aspek van die volkslewe en kultuur staan dus in die lig van die Christelike geloofsoortuiging – sy onderwys, taal, letterkunde, kuns, ekonomie, politiek en vaderlandsliefde. As dit van bepaalde aspekte van sy bestaan nie waar is nie, beteken dit dat die volk nie waarlik Christelik is nie. Die Christelike beginsel eis van die mens volkome trou met elke daad, woord of gedagte. Hierdie benadering moet ook in die onderwys, een van die belangrikste fasette van die volkslewe, tot uiting kom.
- Die Christelike beginsel in die onderwys beoog om die kind tot aanvaarding van Christus as sy persoonlike Verlosser te lei en tot 'n luisterhouding teenoor God, wat neerkom op 'n liefdevolle oopstel van homself vir God en sy medemens. Hierin vervul die persoon van die onderwyser wat in voorbeeld, woord en daad die Christelike beginsels voorlewe, 'n onvervangbare rol.
- Oortuig daarvan dat die volk sonder trou aan God se roeping geen bestaansreg het nie, eis die Christelike kerke en nasionale lewensopvatting dat die onderwysers self oortuigde Christene moet wees, asook lidmate van die Protestantse Kerke (Pistorius 1978:398). Net soos die skoolonderwys, moet ook die opleiding van onderwysers met 'n Christelike gesindheid deurstraal wees.

4.7.2.2 DIE BEGRIP NASIONAAL

Volgens HAT (1994, s.v. 'nasionaal') is die woord 'nasionaal' dit wat eie aan 'n volk of nasie is, dit wil sê geen uitheemse of vreemde invloede en gewoontes nie. Die Christen beskou God as die Vader van alle mense en deur die gemeenskaplike geloof in Christus is al die Christene dwarsoor die wêreld

saamgebind tot één Verbondsvolk met één Leier. Daarmee is die Christelike geloof die grondslag vir die enigste internasionalisme wat ware bestaansreg en bonatuurlike fundering het. Dit bewaar nasionalisme van verval tot chauvinisme (Pistorius 1978:402).

Die kernrede waarom die CNO-gedagte deur baie met agterdog bejeën word, lê hoofsaaklik in 'n wanopvatting van wat hier met nasionaal bedoel word. Hiervoor is die historikus Toynbee se uiteensetting van wat nasionalisme sou behels, minstens gedeeltelik verantwoordelik (Pistorius 1978:403). Volgens Toynbee se evolusionistiese beskouing is religie die primitiewe mens se poging om aansluiting by magte wat hy opmerk, maar nie kan begryp nie, te beskryf. Aanvanklik aanbid hy die natuurkragte dus onnadenkend. Gaandeweg leer hy egter om as groep saam te staan en daardeur die kragte wat hy vroeër as goddelik beskou het, te beheers. In plaas van die ou natuurgode, aanbid die mens dus voortaan menslike kollektiwiteit. Aan hierdie vergoddeliking van die eie groep gee Toynbee die naam nasionalisme. In sy ongebreidelde vorm, soos byvoorbeeld in Nazi-Duitsland, het dit tot gruweldade teen lede van ander volke gelei, wat die wêreld met ontsetting vervul het. Hierdie selfaanbidding is egter heeltemal anders as wat in die CNO-opvatting onder nasionalisme verstaan word: hier is die Christelike beginsel primêr, die nasionale sekondêr en aan die Christelike ondergeskik. Van verheerliking van die eie groep (chauvinisme) is hier teoreties geen sprake nie, maar wel van die volk se verantwoordelikheid en dienstigheid aan Christus wat hom tot diens aan ander oproep (Pistorius 1978:403).

Die volksaansluitende of nasionale onderwys is 'n universele en natuurlike fenomeen. Onderwys in die VSA, byvoorbeeld, sluit aan by die taal, lewensomstandighede, kultuur- en beskawingskarakter van die land en sy bevolking. In Nederland dra dit reeds in die huis en vanaf die eerste skooldag van die Nederlandse kind by tot die voleinding van sy formele onderrig, 'n Nederlandse stempel. Volgens IRS¹⁵ (1987:2) geld dit vir alle lande. In staatsgebiede met kultureel heterogene bevolkings weerspieël die skoolonderwys die bestaande taal- en kulturele verskeidenheid van elke geval. Volgens IRS (1987:2) kan genoemde verskeidenheid ook uiteraard by die religieuse, dit wil sê, geloofstradisies aansluit.

Die CNO se strewe is nie om, deur middel van die onderwys, mense op te voed wat Christelik sal wees en behalwe dit ook nog nasionaal nie: die opvoedingsdoel is mense wat nasionaal is omdat hulle Christelik is en dus as nasie tot besondere diens aan God en ander volkere geroep is (Bybel en Volk 1989:27).

Binne die CNO-geledere is daar verskillende standpunte ten opsigte van die begrip nasionaal, veral omdat daar nie eenstemmigheid is oor wat presies met die term nasie bedoel word nie. HAT (1994, s.v.'nasie') beskou 'n nasie as 'n groep enkelinge wat tot dieselfde staat behoort of as 'n groep mense

---

¹⁵ Kyk Instituut vir Reformatoriese Studie

wat 'n politieke eenheid vorm. Pistorius (1970:318) daarop wys dat daar 'n duidelike onderskeid tussen nasie en volk gemaak moet word. Volgens Pistorius sou 'n nasie dan bloot 'n belangegemeenskap binne dieselfde staatsverband wees. Die Engels- en Afrikaanssprekende kultuurgroep in Suid-Afrika sou dan saam die Suid-Afrikaanse nasie vorm. 'n Volk daarteenoor is 'n hegte, bloedverbonde kultuurgemeenskap met 'n gemeenskaplike lewensbeskouing en roepingsbewustheid. Daarteenoor is daar sommige CNO voorstanders wat die begrip 'nasionaal' wyer wil stel en ook die nie-Afrikaanssprekende by die nasie wil betrek wat teenstrydig is met die algemene siening van die CNO-gedagte.

4.7.2.3 DIE BEGRIP CHRISTELIK-NASIONALE OPVOEDING

In 'n Christelik-Nasionale opvoeding staan Christelik nie sonder rede voor die berip nasionaal nie. Dit beteken dat daar in die begrip Christelik-Nasionaal 'n onlosmaaklike en spesifieke orde is, naamlik dat die Christelike geloof as die hoogste waarde oorkoepelend oor die hele nasionale denke, lewe en strewes moet wees. In dié orde moet Christelik eerste wees en ook eerste verwerklik word. Nasionaal-Christelik sou beteken dat die volk se aspirasies, strewes en nasionale erfenis eerste en daarom bo die Christelike moet wees (Gunter 1972:196).

Wanneer die CNO van nasionaal praat, verwys dit oor die algemeen na die Afrikanervolk. Afrikaanstaligheid en lidmaatskap van 'n Calvinistiese kerk word gewoonlik as vereiste daarvoor, gereken. Só gesien is CNO die lewensbeskouing van die Afrikaanse kultuurgroep.

Versfeld (1995:6) sê dat daar 'n aantal faktore is wat in aanmerking geneem moet word, by die klassifisering van volkere. Hierdie faktore is:

- Die godsdienstige faktor: dit gee aan die volk 'n bepaalde lewensbeskouing.
- Die aardrykskundige faktor wat 'n afsonderlike landsbewussyn kweek en ook deur ekonomiese, klimatologiese en ander omstandighede 'n eie volksaard bevorder.
- Die staatkundige faktor wat 'n bevolking polities saambind (of kan verdeel) en wat hom polities bewus maak.
- Die taalfaktor wat 'n afsonderlike taalgroepering tot gevolg het.
- Die stamfaktor waardeur 'n bloedverwantskap in die groep tot stand kom.
- Die ras en kleurfaktore waardeur die ras en kleurgroepering tot uiting kom.
- Die geskiedenisfaktor wat aan die groep 'n gemeenskaplike tradisie gee.

Volgens Van der Walt (1976:404) mag Christendom en Afrikanerskap (nasionalisme) nie as gelyke begrippe gesien word nie, want word daar te maklik in 'n soort nasionale Christendom verval. Aan die een kant moet die twee sake bymekaar gehou word (anti-nasionale Christendom is, net soos anti-Christelike nasionalisme, verkeerd) en aan die ander kant mag hulle ook nie te na aan mekaar kom nie,

want 'n nasionalistiese Christendom is ook onaanvaarbaar. Dit veronderstel dat 'n keuse tussen Afrikanerskap en Christenwees gemaak sal moet word.

Soos vermeld wil sommige die begrip nasionaal wyer trek en ook nie-Afrikaanssprekendes by die nasie betrek. Volgens hulle strek die belange van die Republiek bo dié van die individu uit en derhalwe moet die begrip nasionaal die hele bevolking, wat Christelike onderwys vereis, insluit.

4.7.3 CNO IN SUID-AFRIKA

4.7.3.1 INLEIDING

Daar word soms beweer dat die CNO-gedagte na die Hugenote en Voortrekkers terugdateer. In werklikheid is dit egter veel ouer (Pistorius 1978:393).

In elke vrye land is die onderwys natuurlik nasionaal, dit wil sê in die eerste plek op die welsyn van die eie nasie gerig. Die Christelike lewensopvatting gaan vanselfsprekend na die leer van Christus terug, wat in die Ou Testament gewortel is. Met die groot betekenis wat die Kerkhervorming van die sewentiende eeu en die Tagtigerjarige Oorlog teen Rooms-Katolieke Spanje aan volksonderwys geheg het, is hierdie lewensbeskouing vanselfsprekend dieper in die Protestants-Nederlandse volkskarakter ingegraveer (Du Plessis 1974:210).

Ná die Franse Revolusie, teen die einde van die agtiende eeu, is Nederland egter deur vrysinnige en revolusionêre gedagtes oorstroom sodat die Protestantse Kerk na die helfte van die negentiende eeu, daarteen in verset gekom en dr. Abraham Kuyper die 'School met den Bijbel' gepropageer het. Dit was die begin van die CNO in Nederland (Coetzee 1963:183–193).

Die Christelik-Nasionale onderwys het dus saam met Jan van Riebeeck na die Kaap gekom. Die volksplanting is nie deur opvoedkundige motiewe geïnspireer nie (Du Plessis 1974:211), maar die gees van die Calvinisme, wat die siel van Christelik-Nasionale onderwys is, was wel teenwoordig, soos getuig uit die gebed van Jan van Riebeeck:

... de Justitie gehanthaeft ende onder dese wilde, brutale menschen, mogelijk sijnde, (de) ware gereformeerde Christelijcke Leere metter tijt mochte voortgeplant ende verbreijt worden (Pistorius 1978:394).

Maar aan die wysgerige front was daar nog ander strominge aan die woel. Sedert die vyftiende eeu het talle humanisties gekleurde denkrigtings verskyn (Coetzee 1963:212–213). Ten spyte van verskilpunte was daar een groot gemeenskaplike beginsel: die Antroposentrisme (met die mens as middelpunt) wat nie met die Calvinisme verenigbaar is nie. Ook die Rooms-Katolisisme het Antroposentrisme verwerp. Hierdie kloof was heel vroeg reeds duidelik waarneembaar, en pogings om tot 'n vergelyk te kom, het nie uitgeby nie. In Rotterdam het Desiderius Erasmus enkele dekades voor

Jan van Riebeeck se verhuising na die Kaap reeds 'n sintese van Teosentrisme (met God as middelpunt) en Antroposentrisme voorgestel (Du Plessis 1974:211).

Die middel van die sewentiende eeu was 'n tydperk waarin die Realisme (kyk afdeling 2.4) sterk op die voorgrond getree het. Dit was egter net 'n vertakking van die Humanisme (kyk afdeling 2.2), met die klem op die realia in plaas van op God (Coetzee 1963:222–225).

Die noue band tussen opvoeding en Protestants-Christelike geloofsoortuiging is verder versterk deur die toevoeging van die Franse Hugenote tot die Kaapse bevolking. Die verdere geskiedenis, veral die Groot Trek na die binneland, het die Afrikaner se vertroue op God gestaal en dit 'n integrale deel van sy lewensbeskouing en volkskarakter gemaak. Godsdien en onderwys het vir hom onafskeidbaar geword en die kerk was dan ook vir die onderwys verantwoordelik. As keersy hiervan het die onderwys hoofsaaklik kerklidmaatskap ten doel gehad (Snyman 1951:69–73).

Onder invloed van die gedagtes van die Franse Revolusie wat aan die begin van die negentiende eeu die Europese denke verower het, wou Kommissaris De Mist die band tussen opvoeding en die Protestants-Christelike geloofsoortuiging losser maak. Die onderwys moes verruiming ondergaan en die staat, in plaas van die kerk, moes daarvoor verantwoordelik wees. Weens die Britse oorname van die Kaap in 1806 kon De Mist egter nie sy gedagtes ten uitvoer bring nie (Du Plessis 1974:214).

Nadat die Protestants-Christelike denkrigting aan die Kaap tydens die eerste 150 jaar van sy bestaan aan dié in Nederland gebind was, loop die parallel met die moederland nou ten einde (Pistorius 1978:394). Brittanje het doelbewuste pogings aangewend om die Afrikanerkoloniste deur middel van die onderwys te verengels. Deur godsdiensonderwys uit die kerk se hande te neem, is dit van sy dogma ontnem. In 1865 is godsdiensonderwys heeltemal uit die skoolleergang geskrap. Die kerk en die taal van die koloniste moes albei uit die skool verdwyn, om die beoogde denasionalisering te bewerkstellig (Snyman 1951:63–69).

Teen hierdie bedreiging van sy voortbestaan as afsonderlike nasionale groep, het die Afrikanerbevolking met die stigting van die CNO-privaatkole die stryd aangesê. Hierin het die kerk 'n leidende rol gespeel. Hierdie verzet was intens en so suksesvol dat mense verkeerdelik daarin die geboorte van die CNO-gedagte gesien en die CNO dus uitsluitlik as 'n verzetbeweging beskou het. Dit is egter nie die volle waarheid nie.

Die Christelike en nasionale lewensbeskouing lê naamlik in die hart van die Afrikanervolk self en was die dryfkrag van die Afrikanervolk van die begin af (Pistorius 1978:395). Die Christelike en nasionale gedagte, toegepas op die onderwys, as middel om 'n nasie te vorm, het nie uit verzet ontstaan nie: dit was van die geboorte van die Afrikanervolk deel van die volkslewe en -bestaan.

Deur die kolonie te verlaat, ontkom die Voortrekkers tydelik aan die denasionaliserende Britse invloed en bou hulle hul onderwys in die binneland ooreenkomstig die tradisionele Christelike en nasionale beginsel uit. Hulle word die 'eenboekvolk' met die eenboek-skool en die eenboek-moraal.¹⁶ Onder Du Toit en Mansvelt word die CNO 'n belofteryke en besielende stelsel in die Zuid-Afrikaansche Republiek (Pistorius 1978:395).

Kerk en onderwys word deur Du Toit heg aan mekaar verbind. Sy benadering was dus eintlik in stryd met die Protestantse opvatting.¹⁷ Gesien teen die agtergrond van die opkoms van die CNO-stelsel in die Brits-beheerde Kaapkolonie, is dit egter begryplik dat die kerk die onderwys ten behoeve van die volk se voortbestaan sou aanwend: die kerk was die enigste liggaam waardeur die bedreigde Afrikaner, in georganiseerde verband, die stryd kon aanknoop. Dit was egter 'n benadering wat uit die nood van die tyd gebore is en nooit 'n blywende element van die CNO-gedagte nie. Die Kerkhervorming het juis die enkeling persoonlik tot verantwoordelikheid geroep. Daarom was dit die ouer en nie die kerk nie wat vir die onderwys verantwoordelik moes wees. Nadat die CNO stelsel in die Transvaal gevestig is, het Mansvelt die klem sterker op oueriniatief laat val (Du Plessis 1974:220–223).

Die CNO verset was so geslaag dat die Smutswet van 1907 tot 'n sekere mate 'n kompromis met die CNO beginsels verteenwoordig: ouerverteenwoordiging, 'n beskeie plek aan die moedertaal in die leergang en nie-dogmatiese godsdiensonderwys op skool is in die wet opgeneem. Ook toon die Smutswet 'n ooreenkoms met die gedagte van 'n Christendom bo geloofsverdeeldheid, wat reeds deur De Mist beoog is. Die Smutswet behou die Bybel maar skakel die leerstellige onderwys, wat vroeër 'n belangrike of selfs die belangrikste deel van die onderwys was, uit (Pistorius 1978:396).

Hierna is heelwat onderwyswetgewing deurgevoer wat sorg moes dra dat die CNO-gedagte voort bly leef. Vervolgens gaan ons na enkele van hierdie wetgewings verwys.

4.7.3.2 NASIONALE WETGEWING 1909 TOT 1967

4.7.3.2.1 DIE SUID-AFRIKAWET, 1909

Die grondwet van S.A het soverre dit die onderwys betref, voortgebou op die Smutswet. Enkele wysigings wat van belang was, is:

---

¹⁶ Die 'eenboek' waarna hier verwys word, is Die Bybel.

¹⁷ In die Middeleeue het die Rooms-Katolieke Kerk alle lewensgebiede beheer, maar die Protestantse Kerk het hom geleidelik onttrek aan ondernemings wat nie direk met die kerk in verband gestaan het nie (Pistorius 1978:395).

- Engels en Hollands word as gelykwaardige amptelike tale erken.
- Dit is bygevoeg dat moedertaalonderrig tot st.iv moes duur en dat die ouers daarna die keuse sou hê of hulle kinders geheel of gedeeltelik deur die medium van die ander taal onderrig moet word. Hiermee is gevorder op die pad van moedertaalonderrig, maar dit het meegebring dat daar na st. iv nog baie geleentheid vir verwerping van hierdie nasionale onderwysbeginsel was (Coetzee 1958:287).
- Die beginsel van staatsbeheer is slegs in 'n geringe mate gewysig. Die geleentheid om een sentrale owerheid vir die onderwys in die Unie van S.A. in die lewe te roep, is a.g.v. teenkantiing van die Engelssprekendes nie benut nie (Coetzee 1958:288;294). Die Natallers was nie vir samewerking met die Afrikaanssprekende gemeenskappe te vinde nie.
- Finansiering het die plig van die staat gebly. Al verskil wat ingetree het, was dat die regering subsidies aan die provinsiale owerhede oorbetaal het en dat laasgenoemde self die verdere middele vir die onderwys moes voorsien (Du Plessis 1974:234).

4.7.3.2.2 DIE HERTZOGWET, 1925

Tot 1925 is Nederlands amptelik as die moedertaal van die Afrikaanssprekende gemeenskap beskou. Die vroeëre pogings tot moedertaal (Afrikaanse) onderrig het derhalwe nie tot vergestaltung gekom nie. Met die aanname van die Hertzogwet kom daar 'n einde aan hierdie probleem aangesien Afrikaans as moedertaal nou erken word (Pistorius 1970:332). Die verhouding tussen moeder- en tweede taal sou egter eers heelwat later bepaal word. Hierdie wet het nietemin 'n belangrike bydrae tot die implementering van 'n belangrike onderwysbeginsel van CNO gelewer (Du Plessis 1974:233).

4.7.3.2.3 DIE NASIONALE ADVISERENDE ONDERWYSRAAD, 1962

Hierdie liggaam was waarskynlik die belangrikste van 'n hele aantal liggame en kommissies van ondersoek, wat van owerheidsweë ingestel is, om die onderwys te probeer verbeter. Een van die sake wat prominente aandag geniet het, is Christelik-Nasionale onderwys. Hierdie liggaam het 'n belangrike bydrae tot die wetgewing van 1967 en 1969 gelewer (Du Plessis 1974:234).

4.7.3.2.4 DIE PROVINSIALE ONDERWYSORDONNANSIES

Die saamsnoer van die hele land onder een owerheid het 'n eenvormige onderwys noodsaaklik gemaak. Die onverskilligheid van die verskillende provinsies om van hul onderwysverantwoordelikheid afstand te doen, bring nietemin 'n verdeeldheid van beheer mee wat 'n ontredderende uitwerking op die onderwys sou hê en wat eers in 1967 deels beëindig is, aldus Pistorius (1978:422).

4.7.3.2.5 DIE WET OP NASIONALE ONDERWYSBELEID, WET 39/67, SOOS GEWYSIG DEUR DIE WYSIGINGSWET OP NASIONALE ONDERWYSBELEID, WET 73/69

Met die onderwyswette van 1967 is 'n belangrike mylpaal in die onderwysgeskiedenis bereik. Die Wet op Nasionale Onderwysbeleid (Suid-Afrika Wet no.39 van 1967) bevat onder andere bepalings wat die volgende insluit:

- Die onderwys in die Republiek van Suid-Afrika moet Christelik van karakter wees.
- In die godsdiensoonderrig en godsdienstige plegtighede van die skool sal met die geloofsoortuiging van die ouers rekening gehou word.
- Die onderwys moet 'n breë nasionale karakter hê.
- Die moedertaal sal die medium van onderrig wees.
- Die ouers het seggenskap in die onderwys deur middel van byvoorbeeld skoolkommissies, skoolrade en ouer-onderwysverenigings.
- Aan alle leerlinge wie se ouers in die Republiek woon of burgers van die Republiek is, word gratis onderwys voorsien.
- Gedifferensieerde onderwys: Onderwys moet verskaf word ooreenkomstig die bekwaamheid, aanleg en belangstelling van die leerlinge en behoeftes van die land.
- Sillabusse, eksamenstandaarde, navorsing en beplanning word op nasionale grondslag gekoördineer.
- Diensvoorwaardes en salarisskale van onderwysers sal dwarsdeur die Republiek eenvormig wees.

Hierdie reeks wette sluit oor die algemeen by die Christelike- nasionale beginsels aan en was die voorspel van ongekende bloei in blanke onderwys.

4.7.3.2.6 DIE NUWE BEDELING – TYDPERK NA 1967

Veral gedurende die tydperk van 1976 tot 1980 is die onderwys gekenmerk deur ontevredenheid, nie net in swart onderwys nie maar ook by die blanke skole.¹⁸ Die woelinge by swart onderwys het ook protes by die Kleurlinge en Indiërs uitgelok. Die behoefte dat daar aanpassings in die onderwys gemaak moes word, is deur die regering besef. In Junie 1980 het die Kabinet die Raad vir Geestelike Navorsing

---

¹⁸ In die blanke skole het die ontevredenheid gegaan oor salarisse, buitemuurse aktiwiteite, administratiewe rompslomp en beperkte bevorderingsmoontlikhede, terwyl die swart onderwys ontevrede was oor die verpligting van Afrikaans as skoolvak en die vermeende 'minderwaardigheid' van swart onderwys in vergelyking met blanke onderwys (Republic of South Africa 1980:167).

(RGN) versoek om 'n in-diepte-onderzoek na alle aspekte van die onderwys te onderneem en om beginselriglyne vir 'n prakties-uitvoerbare onderwysbeleid vir Suid-Afrika aan te beveel (RGN 1981:1; Schutte 1985:81, 83, 84).

Die Verslag van die Hoofkomitee het in 1981 verskyn waarin elf beginsels vir toekomstige onderwysvoorsiening geformuleer is. In die lig van hierdie beginsels het die RGN-ondersekkomitee aanbeveel dat die algemene onderwysdoel moet wees om vir sowel die verskeidenheid as die gemeenskaplikheid van die leerlinge uit verskillende etniese en rassegroepe voorsiening te maak, en in sowel die individuele as die groepsverwagtinge en die behoeftes van die land in sy geheel te probeer voldoen (RGN 1981: 10, 32, 37, 43, 102, 103). Die besondere onderwysdoelstelling was dan om elke kind tot voordeel van die hele land en al sy mense te ontsluit (Suid-Afrika Administrasie Volksraad 1988:8).

Kort na die verskyning van die RGN-onderwysverslag (1981) het die Federasie van Afrikaanse Kultuurverenigninge (FAK) voorgestel dat 'n Volkskongres oor die onderwys gehou word (Afrikaneronderwyskongres 1982a:artikel 4(1)(b)).¹⁹ Ten opsigte van die onderwysdoel en leerinhoud is besluit dat Christelik-Nasionale onderwys onverhandelbaar is en dat Christelik volkseie of nasionale en kultuurgebonde onderwys vir kinders van Christenouers in die Republiek van Suid-Afrika steeds in die toekoms voorsien moet word (Afrikaneronderwyskongres 1982b:8).

Die aanbeveling ten opsigte van die onderwysdoel en leerinhoud soos in die RGN-onderwysverslag vervat het in 1984 beleid geword toe die Wet op Nasionale Beleid vir Algemene Onderwys sake (Wet 76 van 1984) aanvaar is en dit in artikel 2(i), (ii), en (iv) van die Wet vervat is (Suid-Afrika Wet 76 van 1984:22).

Met die verkiesing van 1994 het 'n totale nuwe onderwysbedeling na vore getree soos vervat in die Grondwet van Republiek van Suid-Afrika, 1996. In hierdie Grondwet is veral twee artikels belangrik:

Artikel 30. 'Taal en Kultuur'

Elke persoon het die reg om die taal van sy of haar keuse te gebruik en om aan die kulturele lewe van sy of haar keuse deel te neem:

Artikel 31. 'Onderwys'

Elke persoon het die reg –

(a) op basiese onderwys en op gelyke toegang tot onderwysinstellings;

---

¹⁹ Hierdie volksonderwyskongres is van 16–18 Maart 1982 in Bloemfontein gehou.

(b) *op onderrig in die taal van sy of haar keuse, waar dit redelikerwys uitvoerbaar is; en*

(c) *om, waar dit uitvoerbaar is, onderwysinstellings gebaseer op 'n gemeenskaplike kultuur, taal of godsdiens tot stand te bring, met dien verstande dat daar geen diskriminasie op grond van ras mag wees nie (Suid-Afrika Die Grondwet van Republiek van Suid-Afrika 1996:16–17).*

Uit bogenoemde blyk dit dat die Christelike-Nasionale weggelaat is in die nuwe onderwysbedeling. Die bestaan van verskillende lewensbeskouinge word egter daarin erken, waarvan die Calvinistiese lewensbeskouing slegs een is. Christelike-Nasionale onderwys kan dus nog steeds nagestreef word deur diegene wat dit verlang, maar dit is nie meer nasionale beleid nie.

4.7.4 DIE CNO BEGINSELS IN DIE OPVOEDINGSPRAKTYK VOOR 1994

4.7.4.1 DIE DOEL EN UITGANGSPUNT

Die wese en doel van die opvoeding volgens Coetzee, word in die eerste plek bepaal deur sy vertrekpunt, naamlik die kind (Coetzee 1973:11). Dit impliseer, volgens Van Wyk (1973:87), dat die opvoedingsgebeure voltrek sal word:

... in die lig van die omvattende antwoord op die vraag wat daar met 'n kind gedoen moet word.

Gevolgtrek is die Calvinistiese opvoedingsdoel nie te skei van die Calvinistiese lewens- en wêreldbeskouing nie (Coetzee 1940:23). Die Calvinistiese lewensleer berus op twee grondleerstukke, naamlik die soewereiniteit en selfgenoegsaamheid van God (kyk afdeling 4.5.3). Dié twee grondleerstukke omvat vir die Calvinis die rigting sowel as die mikpunt van sy lewe en word weerspieël in die Calvinistiese lewensdoel wat daarop neerkom dat God geken en geëer moet word.

4.7.4.2 ONDERWYSBEHEER BINNE DIE CNO

Diepgaande meningsverskil kom tussen voorstanders van die CNO aangaande die beheer van die onderwys voor. Aanvanklik is kerkskole nie voorgestaan nie (tendens het huidiglik verander met die stigting van Christelik-Volkseie-Onderwys skole), maar wel twee alternatiewe denkrigtings. Die eerste denkrigting was vrye groepskole wat deur die ouers met staatssteun in stand gehou word (voormalige Model C-skole) en die tweede die aanvaarding en kerstening van die staatskole (Du Plessis 1974:292).

Daar is nogtans sekere basiese uitgangspunte wat algemeen ondersteun word. Daar word aanvaar dat die ouer, kerk, staat en onderwyser belang hierby het en ter wille van die eenheid van die onderwys geïntegreerd moet optree (Van Wyk 1973:108).

Die ouer moet as natuurlike opvoeder, wat 'n deel van sy opvoedingstaak aan die skool oordra, die gees en rigting van die onderwys bepaal. Die enigste onderwys waartoe die ouer hom in die doopbelofte verbind het, is godsdiensonderwys. Ten einde hierdie onderwys, waarvoor die gesin nog altyd verantwoordelik bly, te beskerm, moet die ouer toesien dat elke aspek van die skoolonderwys in dieselfde Christelike gees aangebied word (Coetzee 1940:42; Van Wyk 1973:102).

Die kerk is, ooreenkomstig die Protestantse oortuiging, nie direk as organisasie met die onderwys gemeoid nie. Die kerk moet egter deur bemiddeling van sy lidmate, wat skoolouers of onderwysers is, indirek toesig oor die gees van die skool hou:

Die kerk neem nie die opvoedingsfunksie van die skool en huis oor nie, maar werk slegs in die uitvoering van sy primêre funksie in dieselfde rigting as die skool en die huis. Dit is naamlik om die einddoel van die opvoeding te verwesenlik. (Van Wyk 1973:114.)

Die staat is saam met die ouer vir die onderwys verantwoordelik. Waar die ouers in gebreke bly om vir die onderwys van hulle kinders te sorg, moet die staat ingryp. Die staat se belangrikste plig is om oor die peil van die onderwys te waak.

Die onderwyser moet 'n lidmaat van die Afrikaanse Calvinistiese kerk wees en dieselfde Christelik-Nasionale lewensbeskouing as die ouer huldig (Du Plessis 1974:294). Die onderwyser word as 'n blote kennisoordraer beskou maar ook besit die onderwyser roepingsbewustheid (Le Roux Celliers 1974:20). Hy moet as swaarddraer van God ondubbelsinnig die roeping van God aandui. Dan alleen bring hy die kind ooreenkomstig die Calvinistiese beskouing tot ware kennis, liefde en diens aan God, wat dan ook in die kind se lewe weerspieël sal word (Van Wyk 1973:97). Omdat die aanhangers van die Calvinisme so 'n hoë premie op die opvoeding plaas, koester hulle hoë verwagtinge van die opvoeder. So byvoorbeeld word van die Calvinistiese onderwyser of opvoeder die volgende verwag: hy moet sekulêre kennis by die kind tuisbring, 'n akademiese spesialis wees, professioneel goed geskoold wees, priester, profeet en koning wees. Verder moet hy as 'n navolgingswaardige voorbeeld optree – iemand met 'n goeie karakter (Le Roux Celliers 1974:20).

4.7.4.3 INHOUD VAN DIE LEERSTOF

Die sillabusse op skool moet beide religieuse en sekulêre vakke insluit. Om God te kan eer en dien, moet die kind in die skool in die eerste plek tot kennis van God self kom in aanvulling tot die kennis wat hoofsaaklik in die huis en die kerk oorgedra word. In die tweede plek moet die kind die skepping van God, dit wil sê die lewende en nie-lewende, mens en ding, leer ken om daardeur God se openbaring van Homself te leer ken en te vind (Le Roux Celliers 1974:22).

Godsdiensoonderrig beklee die ereplek, met die doel om die enkeling tot 'n persoonlike geloofsverhouding met Christus te help kom en om die Christelike gesindheid in elke aspek van die volkslewe te laat deursuur. Geskiedenis beklee ook 'n besondere plek in die leerplan van die CNO skole. Dit is die middel waardeur die kind die volkstrewe en volkskarakter leer ken. Die CNO is egter sterk teen elke vorm van chauvinisme gekant. Daarom word die Algemene Geskiedenis bestudeer, om die kind insig in ander se standpunte te gee en in die ryke verskeidenheid wat daaruit spreek (Pistorius 1970: 319).

Omdat alle volkere aan God behoort en die hele wêreld die maaksel van Sy hande is, word nie net plaaslike aardrykskunde nie, maar ook die aardrykskunde van ander lande bestudeer. Die hoofklem val egter op die eie, deur God aan hierdie volk gegee, op die taakopdrag en die geleenthede tot diens aan Hom (Du Plessis 1974:294).

Onderrig in die moedertaal is een van die CNO se belangrikste beginsels aangesien taal 'n saambindende faktor en terselfdertyd 'n begrensing van die volk is. Verder moet daar ook aandag gegee word aan vakke soos Biologie, Wiskunde, Wetenskap en beroepsopleiding. Die aanbieding en inhoud moet egter uitsluitlik God se eer as doelstelling hê (Le Roux Celliers 1974:22). Buitemuurse bedrywighede en jeugbewegings is eweneens 'n belangrike aspek van Christelik-Nasionale onderwys²⁰.

4.7.4.4 METODE VAN DIE CNO

Geen bepaalde metode word voorgeskryf nie, en aangesien die enkeling en die groepe binne die volksverband uniek is. Sorg moet gedra word dat die metode wat wel aangewend word om die leerstof oor te dra, nie in stryd met die Christelike beginsel van liefde vir God en liefdevolle sorg vir die medemens en die skepping is nie (Pistorius 1970:321).

4.7.4.5 DIE KIND EN ONDERWYSER BINNE DIE CNO

Ooreenkomstig die Christelike beskouing word die waardigheid van die kind hoog geag. Die kind is Verbondskind, opgeneem in God se genadeverbond met die mens. Hy moet dus liefdevol beskerm word teen alles wat hom sou kon verhinder om getrou aan sy roeping te wees. Verder moet die nodige geleenthede geskep word sodat hy tot Christelike volwassenheid kan kom. Die CNO-gedagte lê voorts klem op die kind se verbondenheid met sy volk en sy volwassewording binne sy besondere kultuur. Vaste riglyne en die geborgenheid wat die kind vir sy grootwording moet hê, word sodoende voorsien (Pistorius 1970:321).

---

²⁰ Hier word aan bewegings soos godsdienstige verenigings, voortrekkers, volksmusiek, toneel, drama, sport en ontspanning, godsdienstige- en nasionale feesdae gedink.

Die onderwyser moet nie alleen 'n bekwame vakman wees nie, maar 'n man uit die volk self, iemand wat die volk ken en verstaan, die volkseie waardeer en sy strewe onderskryf en bevorder. Verder moet hy 'n gelowige Christen wees en die leer van die Afrikaanse Calvinistiese kerke bely en uitleef. So alleen kan hy deur die egtheid van sy voorbeeld help om die beste in die kultuur voort te plant. Die onderwyser moet in die beplanning en beleidsbepaling van die onderwys betrek word, aangesien hy, saam met die ouer, medeverantwoordelik vir die opvoeding van die kind is (Du Plessis 1974:263–265).

4.8 KRITIESE EVALUERING VAN CALVINISME

In die etiek van Calvyn het die hooftemas van die sestiende -eeuse Reformasie sterk gefunksioneer: die Skrif alleen, die geloof alleen, die genade alleen, Christus alleen en alles tot eer van God – en dan moet die sonde van die mens ook nie vergeet word nie. Calvyn kan op sekere punte gekritiseer, gekorrigeer en geamendeer word, maar dit sal nie 'n maklike taak wees om op sy basies etiese gesigspunte en verwysingsraamwerk te verbeter nie.

Uit die vorige het ons gesien dat daar talle botsende lewensbeskouinge is wat elk 'n besondere ideaal vir die mens en daarmee 'n besondere opvoedingsdoel stel.

- Calvinisme stel God as middelpunt (kyk afdeling 4.2) van alle aktiwiteite en daarom is die Christelike lewensopvatting volgens hierdie Christelike navorser outentiek. Aan die mens se bestaan gee die Christendom nie net in religieuse nie maar ook in opvoedkundige sin die hoogste denkbare betekenis. Volgens hierdie Christelike navorser word die pedagogiese doelstrukture sinvolheid-van-lewenswyse, menswaardige lewenswyse, normidentifiserende lewenswyse en lewensopvatlik-verantwoorde lewenswyse erken (kyk Addendum A).
- Die mens is God se kind (kyk afdeling 4.2) en wat aan een van die geringstes gedoen word, word aan God gedoen. As kind van die Almagtige is die mens draer van die hoogste waardigheid en hoewel hy deur sonde geskend is, is hy deur Christus in sy volle oorspronklike goedheid herstel en dus in elke aspek van die lewe aanvaarbaar.
- Die enigste ware vryheid vir die Christen lê in gehoorsaamheid aan God (kyk afdeling 4.2), en alle gesag kom van Hom en moet tot Sy eer gebruik word. Die Almagtige is nie alleen die bron van alle gesag nie, maar verseker ook die mens se vryheid.
- Verder is die mens geroep tot liefde vir God en liefdevolle sorg vir sy medemens en die natuur (kyk afdeling 4.2). Daarmee is hy verantwoordelik vir die uitbou van God se koninkryk. Ook aan die kategorie 'volwassenheid' voldoen die Christelike leer in oorweldigende mate: die mens moet kom tot 'die eenheid van die geloof en van die kennis van die Seun van God, tot 'n volwasse man, tot die mate van die volle grootte van Christus' (Efesiërs 4:13).

- Soos enige ander mens het die Christen 'n definitiewe verantwoordelikheid (kyk afdeling 4.6.8). Sy verantwoordelikheid is in die eerste plek teenoor God. As mens moet hy aan God verantwoording doen oor sy gebruik van die gawes, talente en geleenthede wat hom toevertrou is. Dit geld sowel die gesagsdraer as diegene oor wie hy gesag uitvoer. So sal die gesagsdraer verantwoording moet doen (byvoorbeeld) oor sy gebruik van die leiereienskappe wat hy ontvang het, en of hy dit in liefde gebruik het. Gesag is 'n gawe en moet as 'n roeping beskou word. 'n Gesagsdraer behoort egter die leiding ferm in die hand neem maar moet nie die leiers krampagtig vasklou sonder om gesag aan ander te deleger nie. Sy optrede moet ruimte laat vir vryheid, spontaneïteit, inisiatief en verantwoordelikhedsbesef (kyk afdeling 4.6.9).. Daarby behoort 'n leier te dien, soos Christus gesê het, want daardeur word die noodsaaklike eenheid in 'n gemeenskap van mense tot stand gebring en gewaarborg.

Wat die CNO betref kan die volgende gesê word:

- Die CNO wil die kind tot volwassenheid opvoed, waaronder trou aan die Christelike (Calvinistiese) beginsels en die nasionale strewes wat daaruit voortvloei, verstaan word (kyk afdeling 4.7.4.1). Wat eie en goed is in elke volk of kultuurgroep moet derhalwe bewaar en in sy diens uitgebou word, terwyl dit wat onedel is bestry en uitgesakel word. Hierdie seining strook onder meer met die essensies keuse-in-die-lig-van-behoorlikheidseise en handeling-in-die-lig-van-behoorlikheidseise wat onder die fundamenteel-pedagogiese doelstruktuur sedelikselfstandige besluitvormende en verantwoordelik-handelende lewenswyse sorter (kyk Addendum A). Terselfdertyd moet waardering gekweek word vir die uniekheid van andere volkere en groepe.
- Sonder aanvaarding van die kind in sy geheel kan die CNO nie funksioneer nie. Dit beteken dat die kind in sy konkreetheid en uniekheid aanvaar word sonder weglating van enige aspek van sy bestaan (kyk afdelings 4.7.4.1, 4.7.4.3, 4.7.4.5 en Addendum A). Aanvaarding hou onder meer in dat daar liefdevol vir die kind gesorg en voorsiening gemaak word.
- Verder wil CNO die kind opvoed tot oopstelling vir God: tot 'n persoonlike geloofsverhouding met Christus (kyk afdeling 4.7.4.1). Omdat God elke mens tot taakvervulling, binne sy bepaalde volksverband geroep het, wil CNO die kind lei om sy nasie-verbondenheid, in die lig van die Christelike opdrag, tot liefde en uitbreiding van die koninkryk te sien.
- Wet nr.39 van 1967 het die Christelike fondament daarvoor geskep. Hierdie wet was egter niks nuut nie. Dit is na drie eeue die uitkristallisering van die lewensbeskouing wat die volk deur elke krisis gedra. Dit is nie slegs 'n onderwysfilosofie nie, maar 'n lewensfilosofie .

Daar is egter ook negatiewe kritiek teenoor die CNO.

- Die CNO-siening van die onderwys was baie eksklusief en slegs beperk tot hoofsaaklik die blanke komponent van die bevolking. Selfs onder die blankes was daar ook diskriminasie soos blyk uit die feit dat die AGS (Apostoliese Geloofsending) as 'n sekte beskou is en nie deel gevorm het van die Christelike-Nasionale onderwys nie.²¹ Die pedagogiese doelstruktuur menswaardige lewenswyse het derhalwe verskraald daaruit gesien (kyk Addendum A).
- Verder het die regerende party (wat CNO georiënteerd was) wat onderwys betref, baie meer geld aan blanke skole gegee. Laasgenoemde is teenstrydig met die feit dat ware Christenskap liefde aan almal insluit en nie diskrimineer teenoor ander gelowe nie.
- Universele norme soos regverdigheid, respek vir ander, verdraagsaamheid en mededeelsaamheid (om maar net 'n paar te noem) is in baie gevalle negeer. Die Nederduits Gereformeerde Kerk (Calvinisties) het selfs erken dat apartheid (wat deur hul gepropageer is) nie Christelik was nie.

Op die huidige oomblik is daar in Suid-Afrika egter ook in die onderwyskringe 'n sterk neiging na die sogenaamde 'Nuwe Wêreldorde' waaruit die Witskrif van 1996 vir die onderwys voortspruit. In 'n volgende hoofstuk sal daar meer gelet word op die sogenaamde 'Nuwe Wêreldorde' en watter invloed dit op die onderwys het.

---

²¹Slegs die Drie Susterkerke nl, die Nederduits-Gereformeerde-, die Gereformeerde- en Hervormde Kerk is erken as kerke met Calvinistiese grondslag.